

Känslighet/Tålighetsanalys | Kv. Sperlingens Backe - Sturegallerian, Stockholm

Del 1, Kulturmiljöanalys

2015-04-30

Nyréns Arkitektkontor

Kv. Sperlingens Backe - Sturegallerian | Känslighet/Tålighetsanalys
2015-04-30

Utredningen är utförd av Nyréns Arkitektkontor på uppdrag av Sturegallerian AB.

Utredningen är genomförd av Anna Birath, Anna Krus, Hannah Schill, Fredrik Olsson och Marcus Åhgren, alla byggnadsantikvarier vid Nyréns. Uppdragsansvarig är Anna Krus. Analysen baseras på analyser och förundersökningar som Nyréns genomfört under perioden nov 2013 till mars 2015.

Omslagsbild: Schematisk sammanställning av kvarterets fasadritningar.

Foton i utredningsrapporten är tagna av författarna, där inte annat anges.

Inkom till Stockholms stadsbyggnadskontor - 2015-06-01, Dnr 2014-00404

Innehåll

Del 1	Inledning	4
	Historisk utveckling	6
	Kulturhistoriskt diskussion	22
	Riksintresset	24
	Kulturhistoriskt värde - viktning	32
	Känslig/tålighetsanalys ur ett riksintresseperspektiv	
	Källor	92
Del 2 - katalog	Känslighet/tålighetsanalys byggnad för byggnad	1
	Metod	
	Områdesplan och modellutsnitt	
	Analys känslighet/tålighet, exteriör - sammanställning	
	Analys känslighet/tålighet, tak	
	Analys Byggnader	
	Sturebadet (Sturegatan 4)	7
	Bångska palatset (Sturegatan 6)	11
	Stureplan 4	15
	Stureplan 2	19
	Birger Jaarlsgatan 18	23
	Birger Jarlsgatan 16/Grev Turegatan 1	27
	Grev Turegatan 3-5	31
	Grev Turegatan 7	35
	Grev Turegatan 9	39
	Freys Hyrverk	43
	Grev Turegatan 11	47
	Grev Turegatan 15	51

Inledning

Bakgrund och syfte

Sturegallerian AB och Vasakronan vill pröva förutsättningarna för att utveckla sina fastigheter i kv Sperlingens Backe. I samband med detta arbete har Nyréns Arkitekter fått i uppdrag att klargöra de kulturhistoriska förutsättningarna för fastighetsutveckling inom kvarteret. Uppdraget har genomförts i flera etapper och omfattar sen tidigare dels en övergripande kulturmiljöanalys av kvarteret med omgivande gator och Stureplan (Kulturmiljöanalys Kv Sperlingen, 2014-02-16), dels antikvariska förundersökningar av de byggnader som ingår i fastighetsinnehavet (totalt 11 byggnader samt gallerian). Detta material finns sammanställt i en särskild rapport (Kv Sperlingens Backe: Kulturmiljöanalys och förundersökningar - sammanfattning 2014-06-30).

Uppdrag

Sturegallerian AB har uppdragit åt Nyréns Arkitektkontor att ta fram en analys av den fysiska miljöns känslighet respektive tålighet för förändring med utgångspunkt från kulturvärdena. Utredningen bygger på analyser och förundersökningar som Nyréns genomfört under vår/sommar 2014. Rapporten är uppdelad i två delar: Del 1 innehåller övergripande historik, kulturhistorisk diskussion och känslig/tålighetsanalys ur ett riksintresseperspektiv. Del 2 är en katalog där känslig/tålighetsanalysen av berörda byggnader presenteras var för sig och i mer utförlig form. För att materialet ska bli överskådligt och lätthanterligt har relevanta delar av tidigare analyser lyfts in och vidareutvecklats i den inledande delen (Del 1). För en utförligare genomgång av de byggnader som ingår i uppdraget hänvisas till respektive antikvarisk förundersökning. Där studeras byggnadens ursprungliga utformning och utveckling över tid och dess kulturhistoriska värde och bevarande status tydliggörs.

Arbetssätt

Arbetet med känslig-tålighetsanalysen har bedrivits i workshopform med de fem antikvarier från Nyréns som deltagit i tidigare undersökningar i området. Under workshoparna har berörda byggnader inom kvarteret analyserats var för sig och som

Bild nedan. Kv Sperlingens backe. Flygbild från öster. Källa: Bing

Bild t v. Kv Sperlingens backe. Flygbild från väster. Källa: Bing

del av kvarteret som helhet. Analysen har gjorts med utgångspunkt från två nivåer: 1) Byggnadens känslig/tålighet som objekt i sig och 2) Byggnadens känslig/tålighet som del av riksintresset Stockholms Innerstad med Djurgården. Syftet är att bedöma bebyggelsens känslighet respektive tålighet i förhållande till framtida ändringar men även avseende rivning, tillbyggnad, påbyggnad och avslutande exploatering.

Resultatet har presenterats och diskuterats i en projektgrupp bestående av strateger och projektledare från Stockholms stadsbyggnadskontor samt antikvarier från Stockholms stadsmuseum. En presentation och diskussion med länsstyrelsens kulturmiljöfunktion har också ingått.

Kulturhistorisk klassificering

Bebyggelsen i kv Sperlingens backe är kulturhistoriskt klassificerad av Stockholm stadsmuseum. Inom området finns blå- grön- och gulklässade byggnader. Blåklassade byggnader har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde motsvarande kulturminneslagens fordringar på ett byggnadsminne. Grönklassade byggnader har ett särskilt kulturhistoriskt värde. Gulklassade byggnader har ett visst kulturhistoriskt värde och/eller ett värde för stadsbilden.

Den kulturhistoriska klassificeringen är ett kunskapsunderlag som ligger till grund för bedömningar vid bygglovgivning och planhandläggning. Det är byggnadsnämnden som slutligen avgör om byggnaden omfattas av plan- och bygglagens förbud mot förvanskning (PBL 8 kap. 13 §)

Gällande lagrum

Plan- och bygglagen

Enligt PBL 2 kap. 6 § så ska ny bebyggelse utformas och placeras på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärden på platsen och intresset av en god helhetsverkan. Vidare så ska bebyggelseområdets särskilda historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden skyddas. Ändringar och tillägg i bebyggelsen ska göras varsamt så att befintliga karaktärsdrag respekteras och tillvaratas.

All befintlig bebyggelse omfattas av plan- och bygglagens krav på varsamhet vid ändring, enligt 8 kap. 17 §. Detta innebär att ”Ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad ska utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.”

Miljöbalken

Området ligger inom ”Stockholms innerstad med Norra Djurgården” som är riksintresse för kulturmiljövården. Det omfattas av miljöbalkens skydd mot påtaglig skada på kulturmiljön enligt kapitel 3:6 i miljöbalken. Birger Jarlsgatan är särskilt utpekad som värdekärna inom riksintresset.

Kulturmiljölagen

Hela kvarteret ligger inom fornlämning RAÄ 103. Enligt 2 kap. 12§ kulturminneslagen krävs tillstånd från länsstyrelsen för schaktning, grävning och andra ingrepp i mark.

Sturebadet är byggnadsminne sedan 1986. Byggnadsminnet omfattar både badhuset från 1885 och den rekonstruerade simhallen från 1990. I enlighet med länsstyrelsens beslut 1986-06-16 omfattas anläggningen av särskilda skyddsföreskrifter.

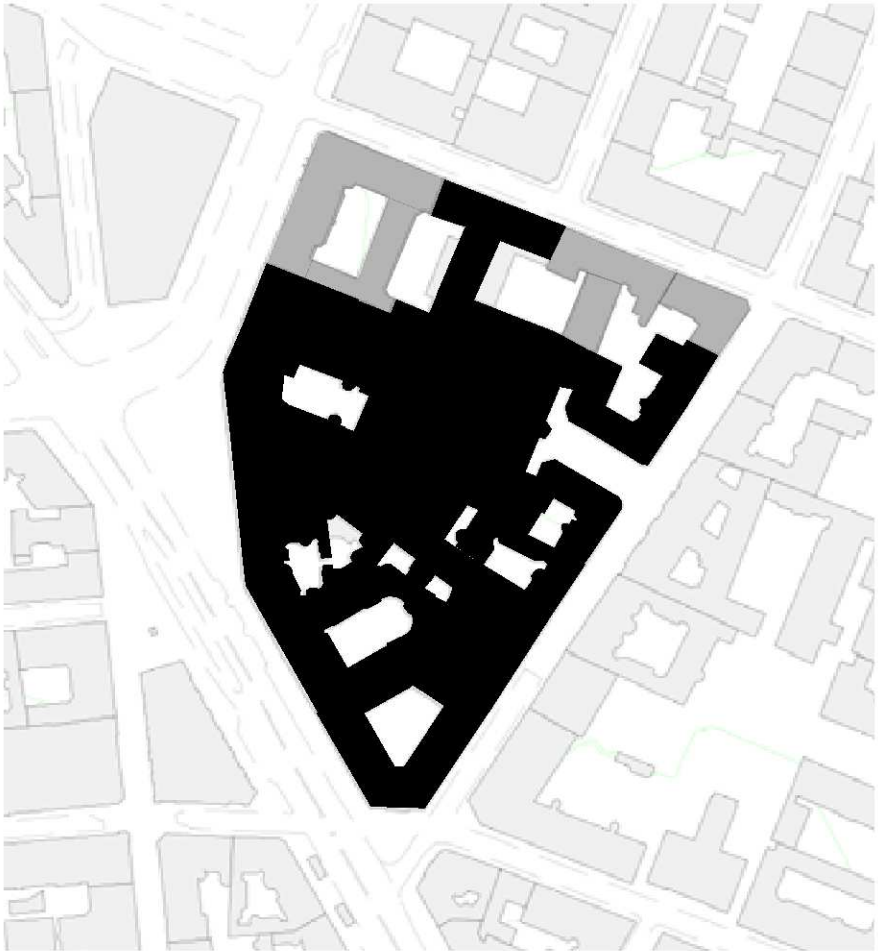
Kv Sperlinges backe markerat med rött, ortofoto. Källa: Stockholms stad

Kv Sperlinges backe markerat med rött, stadskarta. Källa: Stockholms stad

Kv Sperlinges backe markerat med rött, Stadsmuseets klassificeringskarta. Källa: Stockholms stad

Kv Sperlingesbacke med byggnader som ingår i analysen markerat med svart, stadskarta. Källa: Stockholms stad

Historisk utveckling

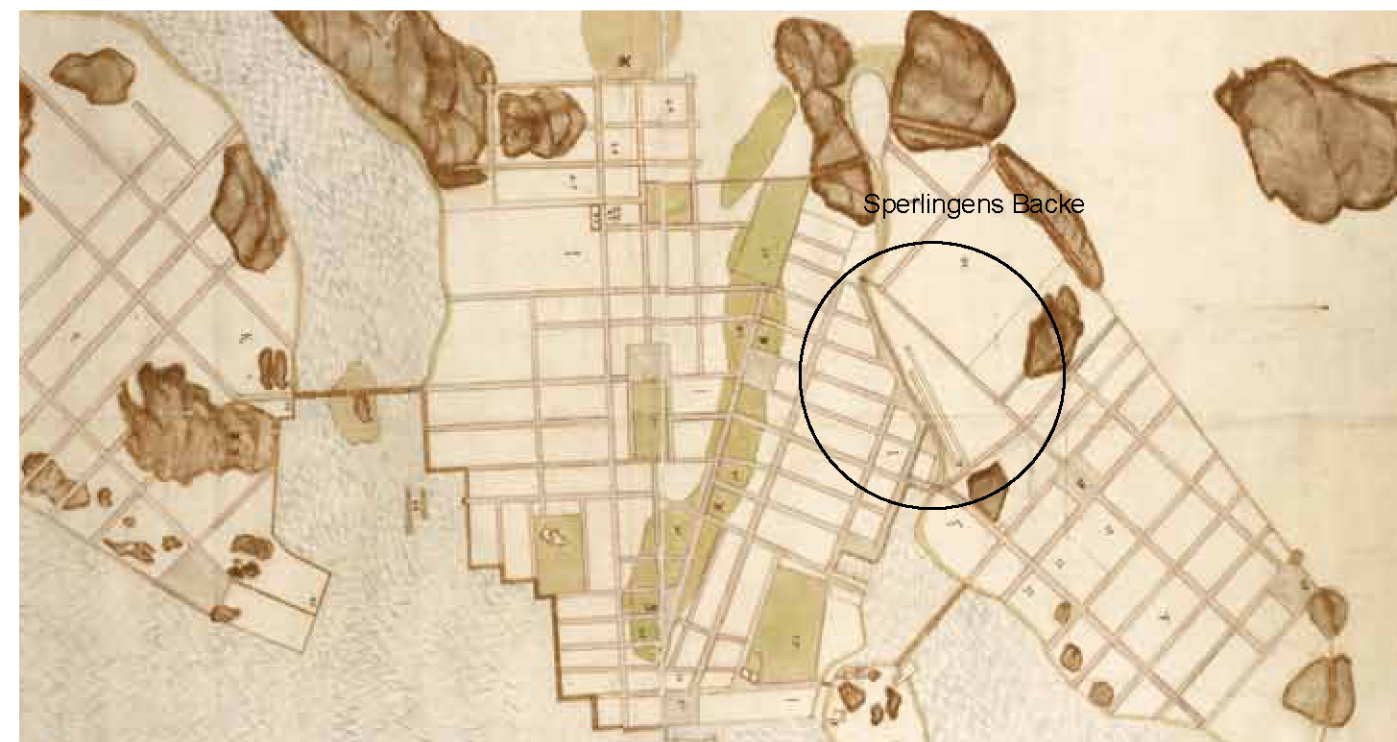
Ladugårdslandet

I äldre tid utgjorde området öster om Norrmalm ett agrart omland till den kungliga ladugård som under 1400-talet anlades i närheten av nuvarande brofäste till Djurgården och som gav trakten sitt äldre namn Ladugårdslandet. Området omfattade marken mellan Kungsladugården och Norrmalm vilket idag ungefär motsvarar stadsdelen Östermalm. Gränsen mellan Norrmalm och Ladugårdslandet gick i den sk Rännilen, ett vattendrag som avvattnade Träsksjön som låg i trakten kring nuvarande Jarlaplan och mynnade ut i nuvarande Nybroviken. Allteftersom Stockholm expanderade uppstod behov av mer byggbar mark och i samband med att Norrmalm planlades under 1640-talet inkorporerades och reglerades även Ladugårdslandet. Stadsplanen var ett led i strävan att utveckla Stockholm som representativ huvudstad. Genom att reglera den oorganiserade bebyggelse som vuxit upp på Norrmalm skulle stadens ges ett mer representativt yttre. Regleringsplanen hade tidstypisk rutnätsform med gator radiellt utgående från slottet och drogs utan hänsyn till befintlig bebyggelse. Även Ladugårdslandet planlades med rutnätsystem. Huvuddragen i dagens gatu- och kvartersstruktur, med Nybrogatan, Sibyllegatan, Humlegårdsgatan, Storgatan och Riddargatan med mellanliggande tvärgator samt Östermalmstorg, härstammar från 1640-talets regleringsplan.

Stadsdelen kom till största delen att bebyggas med enklare trähus, uppblandade med ett mindre antal malmgårdar, samt med tiden en hel del militära anläggningar. Längs Rännilens östra sida låg tex flottans repslagarbana och i kvarteren mellan Artilleri- och Skeppargatan uppfördes successivt ett antal byggnader för kronans räkning. En stor del av marken nyttjades huvudsakligen för odlingar av olika slag, från enkla småäppor till mer omfattande trädgårdar och sammanhängande odlingsmarker. Humlegården, som under århundradena utvecklats från humleodling till Kunglig trädgård och sedermera allmän park, utgör en kvarvarande rest från denna period. Tillgången till obebyggd mark underlättade senare utveckling, inte minst för kronan som under 1800-talet uppförde två nya stora anläggningar i stadsdelens östra delar. Ända in på 1800-talet domi-

nerar dock den enkla bebyggelsen med låga trähus och det är först under 1800-talets senare del som ladugårdslandet urbaniseras. Under loppet av några få decennier, från 1870-tal till sekelskiftet 1900, växer en helt ny stadsdel med modern stenstadsbebyggelse fram och som ett led i denna utveckling ersätts det äldre traktnamnet Ladugårdslandet med den mer stads- och ståndsmässiga beteckningen Östermalm.

Processen från agrart ladugårdsland till urban stenstad exemplifieras i området kring Stureplan och i kv Sperlingens backes utveckling. Kvarternamnet kommer från en generalmajor Sperling som vid mitten av 1600-talet bosatte sig vid den västligaste delen av Riddargatan där han uppförde ett av stadsdelens första stenhus. Sperling, och den branta backe som ledde upp till det Sperlingska bostadshuset, fick sedermera ge namn såväl till backen ner mot dagens Birger Jarlsgatan, som till kvarteret norr därom. Det var ett stort kvarter som pga markförutsättningar, läge och topografi aldrig riktigt inordnade sig 1630-talets rutnätsplan. Kvarterets östra avgränsning gick som idag i nuvarande Grev Turegatan och Humlegårdsgatan, dess västra gräns utgjordes av Rännilen och i norr sträckte sig kvarteret ända upp till nuvarande Engelbrektsplan. Kvarteret fick sin nuvarande form först i och med tillkomsten av Birger Jarlsgatan och förlängningen av Biblioteksgatan och Sturegatan.

På 1640-talet reglerades Norrmalm och Ladugårdslandet med en rutnätsstruktur med raka gator och rektungulära kvarter. Kv Sperlingens backe ligger i gränzonen mellan dessa båda rutnätssystem. Karta 1640 Konglige Bibliotek Källa: SSM

Under äldre tid utgjorde nuvarande Östermalm agrart omland till den kungsgård som låg mittemot Djurgården, ungefär där djurgårdsbron ligger idag. Då gick också nuvarande Nybroviken ända upp till nuvarande Jakobsbergsgatan som via en bro förband Norrmalm med Ladugårdslandet och nuvarande Grev Turegatan. Vattendraget utgjorde gränslinje mellan stadsdelarna Norrmalm och Ladugårdslandet. Inom det som idag är kv Sperlingens Backe låg två repslagarbana (på kartan markerade som två långa, smala byggnadskroppar). Karta 1642 Källa: SSM

Östermalm -

Det sena 1800-talets stadsbyggande

Stadsbyggandet under senare delen av 1800-talet karaktäriseras av en allt större reglering kring planering och byggande som kommer till uttryck i de nationella stadgar, lokala byggnadsordningar och stadsplaner som från 1870-talet präglar utvecklingen i de svenska städerna.

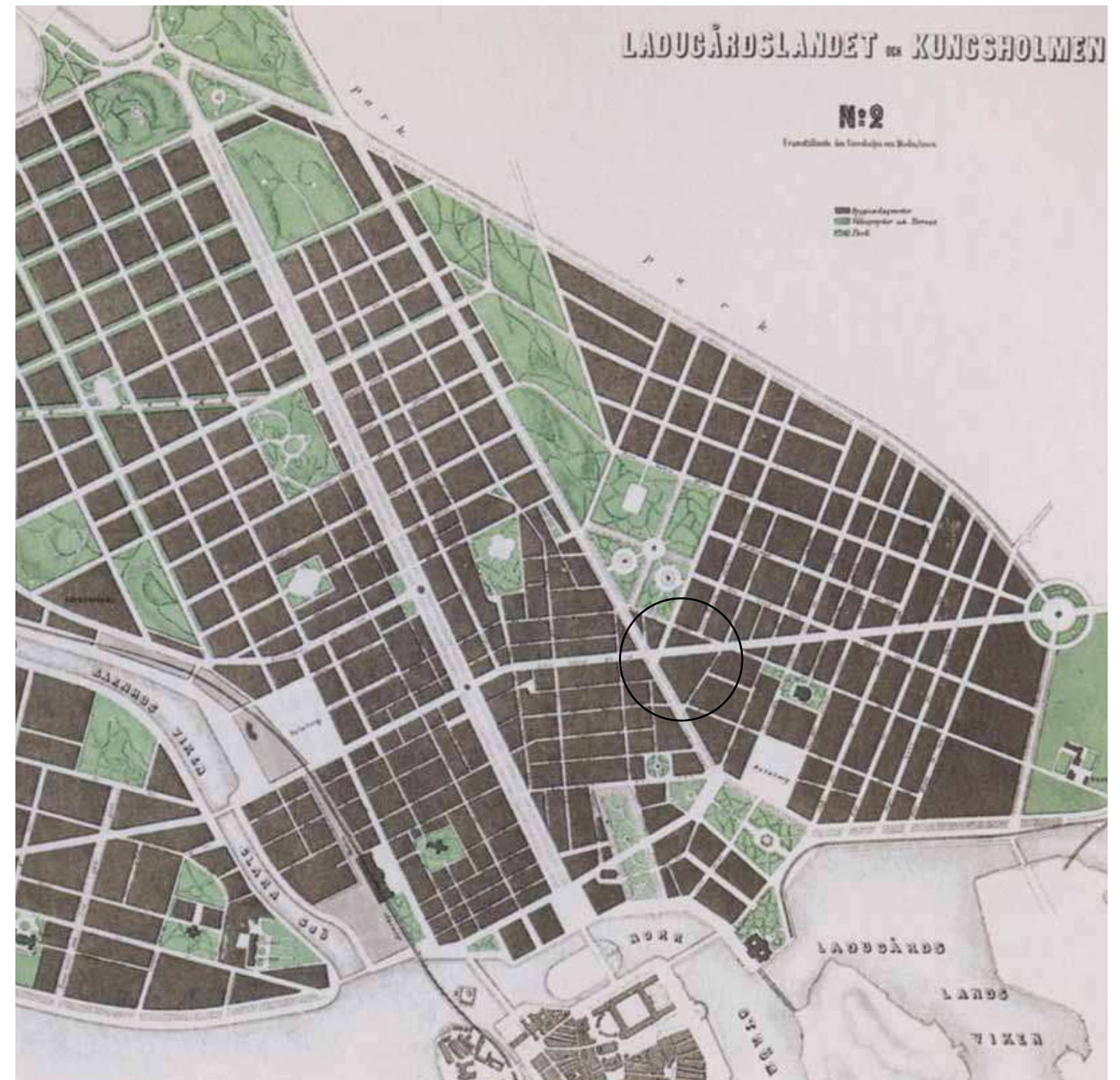
I Stockholm konkretiserades tidens stadsbyggnadsideal i den s.k. Lindhagenplanen. Planen syftade till att etablera en ny rutnätsbaserad stadsstruktur präglad av breda trädplanterade gator, öppna platsbildningar och parker. Influenserna kom från Paris, Berlin och Wien som några decennier tidigare omdanats enligt liknande ideal. Målsättningen var att underlätta rörelse för den allt växande trafiken, förbättra bostadsförhållanden för den allt växande befolkningen, föra in luft och ljus i staden och förebygga brandspridning. I praktiken innebar planen bl.a. att nya breda gator skulle dras genom stadsbebyggelsen, en för staden kostsam investering inte minst då gatorna i flera fall löpte tvärs över befintlig bebyggelse som därmed behövde lösas in. Genomförandet kom därför att bli en lång och komplicerad process, präglad av hårda strider och revideringar. Endast delar av planen kom att genomföras. För Ladugårdslandet, som var namnet på den här delen av Stockholm fram till 1885 då den mer stads- och ståndsmässiga beteckningen Östermalm infördes, genomfördes dock stora delar av den planerade gaturegleringen. Här fanns redan den under 1640-talet upprättade rutnätsplanen över vilken ett nytt övergripande Esplanadsystem förlades. Birger Jarlsgatan, Karlavägen, Karlaplan, Narvavägen och Strandvägen är ett resultat av detta system och tillhör de sträckningar som kom att byggas ut i enlighet med de huvudsakliga visionerna i Lindhagens plan.

För området kring kv Sperlingens backe innebar den fastslagna gaturegleringen att staden fick rätt att genomföra utbyggnaden av Birger Jarlsgatan ner mot Nybroviken, en sträckning som löpte tvärs igenom befintlig kvartersstruktur. Även Sturegatans förlängning från Humlegården till Birger Jarlsgatan

genomfördes som en del av planen och i mötet dem emellan skapades Stureplan som en helt ny platsbildning. Därmed fick också kv Sperlingens backe sin nuvarande form. Utbyggnaden av Kungsgatan, som också var en del av Lindhagenplanen med visionen att fortsätta fram till Karlaplan, förverkligades först under tidigt 1900-tal och då i bantad form.

Medan stadsplanerna i huvudsak reglerade uppdelningen mellan allmän platsmark (gator, torg, parker) och kvartersmark (kvartersindelningen med privata fastigheter) och därmed fastlade stadens grundläggande struktur reglerades nybyggnation genom den nationellt gällande byggnadsstadgan i kombination med lokala byggnadsordningar. Byggnadsstadgan infördes 1874 och reglerade de övergripande principerna för nya stadsdelar och byggnader medan de lokala byggnadsordningarna innehöll lokala föreskrifter. I stadgan reglerades krav på gatubredder, hushöjder, gårdsrummens storlek, brandbeständigt material mm. I den lokala byggnadsordningen reglerades detaljerna kring nybyggnadskrav med utgångspunkt från lokala förutsättningar. Det är dessa lagar och förordningar som, i kombination med rådande ideal inom arkitektur och form, gett stenstadens bebyggelse dess karaktär.

En annan för tiden och för stenstadens karaktär viktig del var det nya esplanadsystemet, vars breda stenbelagda gator och trädplanteringar representerade ett helt nytt grepp i stadens struktur och funktion. Parallellt med utbyggnaden av dessa nya stråk iordningställdes ett antal stadsparker och under loppet av ett par decennier fick staden, under ledning av stadsträdgårdsmästare Medin, en ny skepnad. Humlegården, som länge varit en baksida i staden, blev under 1800 talets senare del en tidsenlig promenadplats med stiliga planteringar, grusade gångar och gräsytor. Berzelie Park bytte skepnad från en ganska oanselig och anonym platsbildning till en av stadens finare parkrum och Kungsträdgården, som alltsedan Karl XIII fällde alla träd och anordnade sin alldeles egna exercisplats huvudsakligen bestått av en stor grusad yta, blev stadens nya finrum och promenadstråk för borgarklassen.

Lindhagens stadsplan från 1866. Stureplan är ett resultat av denna plan och bildas i mötet av de i planen föreslagna nya gatusträckningarna Birger Jarlsgatan och Sturegatan som byggdes ut under 1870- och 1880-talet. Kungsgatan, som blev klar först på tidigt 1910-tal var också en del av Lindhagens plan. I den ursprungliga planen var tanken att Kungsgatan skulle fortsätta rätt genom kv Sperlingen men detta kom aldrig att genomföras. Källa: SSM

Stureplans representativa stadsmiljö

Kv Sperlingens backe och den under 1880-talet nyskapade representativa miljön kring Stureplan är ett tydligt uttryck för det sena 1800-talets stadsbyggnadsideal. Utbyggnaden av kvarteret påbörjades redan på 1870-talet men det var först kring 1905 som kvarteret var fullt utbyggt. Mot den nya Birger Jarlsgatan med Stureplan och Sturegatan uppfördes ståtliga arkitektritade bostadspalats med påkostade fasader medan bebyggelsen mot de mer anonyma gatorna gavs en enklare gestaltning. Den långa utbyggnadsfasen berodde delsvis på att anläggandet av den nya Birger Jarlsgatan drog ut på tiden. Gatur regleringplanen antogs 1878 men det var först runt 1890 som utbyggnaden var färdigställd. På ingen annan gatas öppnande ha Stockholm väntat med så stor otålighet, skriver Claes Lundin om Birger Jarlsgatan i sin skildring av 1880-talets nya Stockholm. Då var gatan fortfarande inte färdigbyggd men Stureplan, av Lundin karaktäriserad som ett av åttiotalets vackraste påhitt, var redan en av Stockholms livligaste punkter med spårvagn, affärspalats och hälsobad. Kring den öppna platsen hade också ett flertal bostadspalats uppförts och en ny förmå stadsdel hade börjat ta form.

Bebyggelsen i kv Sperlingen Backe var en viktig del av Stureplans platsbildning och rumsliga gestaltning. Den skapade en sammanhängande vägg av ståtliga fasader som tillsammans med övrig kvartersbebyggelse kring platsen definierade den nya rumsbildningen. Det var en representativ inramning med högklassig arkitektur skapad av dåtidens främsta arkitekter. På grund av Birger Jarlsgatans utdragna genomförandeprocess tog det över två decennier innan omgivande kvarter var utbyggda och den arkitektoniska gestaltningen kring Stureplan kom därför att präglas såväl av 1880-talets putsarkitektur som 1890-talets stenfasader och det tidiga 1900-talets mer jugendinspirerade formspråk.

Östermalm blev tidigt en attraktiv stadsdel och till gestaltandet av de mer representativa miljöerna anlätades stadens namnkunniga arkitekter. I kv

Sperlingens backe återfinns bl.a. K Sahlin & Gustaf Lindgren, A E Melander, M Isaeus & C Sandhal, S Kjellberg och Hagström & Ekman. Tillsammans ritade dessa arkitekter ett hundratal byggnader för välbärgade byggherrar och många av dessa uppfördes på de mer förmåna adresserna på Östermalm.

Stureplan blev redan från början en livlig knutpunkt med bostäder, handel, hotell, restauranger och spårvagnstrafik. I princip alla byggnader hade handelslokaler i bottenplan och på innergårdar och i källarlokalerna bedrevs ofta verksamheter av olika slag. I de övre våningarna mot platsen låg paradlägenheter för de mest välbärgade inom den växande borgarklassen medan gårdshus och fastigheter längs med de smalare gatorna beboddes av lägre tjänstemän, tjänstefolk och hantverkare.

Platsen blev också tidigt en knutpunkt även för kollektivtrafiken som till en början utgjordes av hästdrivna spårvagnar men som snart övergick till elektriskt drivna vagnar. På foton från perioden går spårdragna linjerna över platsen, från början längs med Birger Jarlsgatan men med tiden åt allt fler riktningar. Kring sekelskiftet var trafiken ännu inte separerad. Platsen bestod av en stor öppen och stenbelagd yta där spårvagnar, hästdroskor, kärror och folk rörde sig fritt över ytan.

Den nya platsbildningen lockade även andra etablissemang att etablera verksamheter vilket bidrog till Stureplans livfulla gaturum. I hörnet mellan Sturegatan och Biblioteksgatan låg det populära hotell Anglais (numer rivet), på Sturegatan hade Curman öppnat ett nytt hälsobad (Sturebadet) och i hörnet mellan Biblioteksgatan och Birger Jarlsgatan invigdes 1899 K M Lundgren moderna affärspalats (sedemera NK). Med öppnandet av den nya Kungsgatan, som invigdes tidigt 1910-tal, skapades ytterligare en länk till Stureplan som förstärkte platsens funktion som knutpunkt och med Bångsta palatsets rikt artikulerade fasad som värdig fond.

Vy mot hotel Anglais före rivning och utbyggnad av kv Språkmästaren, 1880-1900 Källa SSM

Bångsta palatsen före grannfastighetens uppförande. Källa SSM

På en karta från 1885 får vi inblick i den pågående utbyggnadsprocessen kring Stureplan och Birger Jarlsgatan. Kartan visar dels befintliga gator, kvarter och bebyggelse, dels den framtida Birger Jarlsgatans sträckning (rödmarkerad) som löper tvärs genom befintliga bebyggelsestrukturer. Utbyggnaden innebar att ett stort antal befintliga byggnader revs och ersattes av nya byggnader. Under loppet av några få år kom området att ges en helt ny gestaltning.

Vy mot Bångsta huset från Lutternasgatan, Kungsgatans företrädare. Karakteristisk för tiden är det kontrastfulla mötet mellan en kvarvarande låg, enkel arbetarbebyggelse i trä och nya bostadspalats i sten för borgarklassens övre skick. Källa SSM

Vy mot hörnet Birger Jarls gatan / Biblioteksgatan 1886, före rivningen av bebyggelsen i blivande kv Språkmästaren. Källa SSM

Samma vy två år senare. Den äldre bebyggelsen har rivits och ersatts av K M Lundgrens nya affärspalats. Kvarteret söder om byggnaden längs med Birger Jarls gatan är ännu inte utbyggt. Källa SSM

Stureplan 1886-1889. I fonden hotell Anglais och till höger Bångsta Platset. Bångsta uppfördes 1882-83 och tillhör, tillsammans med Sturebadet, hörnfastigheten mot Humlegården, samt fastigheten på Stureplan 4 den första utbyggnads-etappen i kv Sperlingens Backe. Källa SSM

Stureplan med vy åt söder år 1900. I fonden K M Lundbergs affärspalats, till vänster Stureplan 4 och därefter de under 1890-talet uppförda byggnaderna i kv Sperlingens Backes södra del. Källa SSM

Grev Turegatans mer lågmälda bebyggelse

Medan byggnaderna mot det öppna och breda stråket längs Birger Jarlsgatan-Stureplan-Sturegatan-Humlegården uppfördes som storskaliga bostadspalats med påkostade fasader gavs bebyggelsen längs kvarterets inre gatunät en enklare gestaltning. Humlegårdsgatan och Grev Turegatan smalare gatubredd tillät max fyra våningars höga byggnader vilket påverkade bebyggelsekaraktären. Det är en mer småskalig och lågmäld arkitektur. Det var inte ovanligt att byggmästaren själv ritade huset själv, utan inblandning av arkitekt. Den stora bostadsbristen på 1860- och 70-talen gjorde fastighetsbranschen till en attraktiv bransch som lockade aktörer av olika slag. I kv Sperlingens backe finns dock endast ett hus sådant hus. Det uppfördes på Grev Turegatan 1879-90 och är kvarterets äldsta bevarade bostadsbyggnad. Även för de mindre fastigheterna anlätades arkitekter och längs Grev Turegatan har såväl S Kjellberg som Hagström & Ekman anlåtats.

Den tidigaste nyetableringen i kvarteret, även här fanns befintlig bebyggelse i form av enkla träkåkar, gjordes av franskreformerta kyrkan som under slutet av 1870-talet lät uppföra en kyrkobyggnad på den inre delen av en tomt mot Humlegårdsgatan samt ett lägre (nu rivet) bostadshus på Humlegårdsgatan 17. Kyrkan finns fortfarande kvar men döljs bakom ett kombinerat bostads- och församlingshus uppfört under början av 1900-talet. Under sent 1870-tal byggdes också ett mindre bostadshus på Grev Turegatan 13. Kring mitten av 1880-talet var kvarteret längs med Humlegårdsgatan och runt hörnet till Grev Turegatan i princip sammanbyggt men därefter avstannade nybyggnationen längs med Grev Turegatan. Orsaken var dels den pågående utbyggnaden av Birger Jarlsgatan och rivningarna i kvarterets västra del, men även kvarterets stora och med avseende på exploatering lite speciella form kom att påverka markanvändningen och utbyggnadstakten. Den av Lindhagen föreslagna Kungsgatan, som var tänkt att fortsätta rätt genom kvarteret, kom aldrig att genomföras och därmed blev Sperlingens backe ett för tiden ovanligt stort och i förhållande

till intentionerna i 1800-talets stadsplaneideal avvikande kvarter. Byggnadsstadgans regler kring byggnadstomtens anordnande, där byggbar yta och hushöjder var kopplade till tomtstorlek och gatubredd, innebar att de inre delarna av kvarteret var svårbyggda. Kraven på fria och luftiga gårdsplaner, som var en viktig del i lagstiftningens underliggande målsättning att förbättra bostadsförhållandena, var omöjliga att uppnå i kvarterets inre. De inre delarna kom därför med tiden att nyttjas för verksamheter som inte var så ljuskrävande medan bostadsbebyggelsen förlades längsmed det omgivande gatunätet. Det var dessa förhållanden som skapade förutsättningen för uppförandet av de verksamheter som för många Stockholmare än idag är förknippade med kvarteret: Freys hyrverk på 1890-talet, utbyggnaden av Sturebadets simhall under tidigt 1900-tal, etableringen av Ostermans bilfirma på 1920-talet och, som ett senare tillägg, anläggandet av Sturegallerian under 1980-talet.

Åkeriverksamheten som Freys etablerade i kvarteret var en storskalig verksamhet som krävde mycket utrymmen och i det avseendet var kv Sperlingens backe rätt plats. Även närheten till Birger Jarlsgatan bör ha bidragit. Det kombinerade stall-, verkstads-, kontors- och expeditionshuset uppfördes 1898-1900. Det var ett arkitektritad femvåningshus med plats för över 100 hästar.

Efter Freys etablering drog byggnadet längs med Grev Turegatan igångvid sekelskiftet 1900 och fem år senare var kvarteret fullt utbyggt.

Sperlingens backe 27 på Grev Turegatan 15, uppfördes åren 1879-80. Kvarterets äldsta bevarade bostadsbyggnad. Fotograf Siv Rahm, 1962. Källa: SSM

Kv Sperlingens backe har, tillsammans med kv Riddaren, en storlek och form som skiljer sig från övriga kvartersstrukturer. Det försvårade fastighetsbildningen i området med stora svårexploaterade tomter och har påverkat utvecklingen inom kvarteret.

Hörnet Grevturegatan / Humlegårdsgatan i kv Sperlingens östra del 1910. Källa: SSM

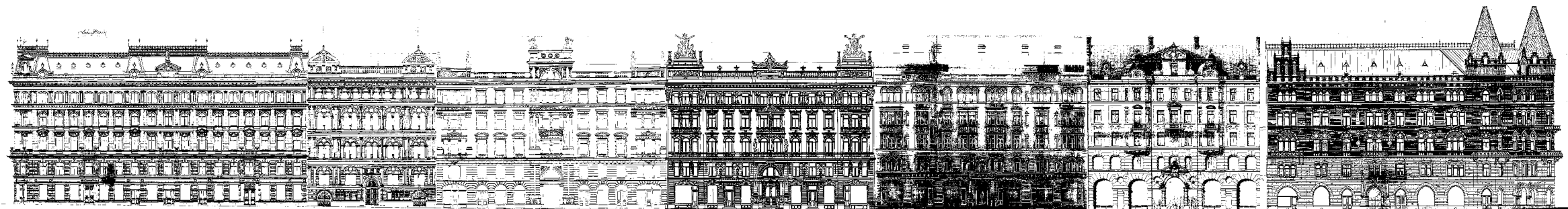

Freys Hyrverk 1962 Källa: SSM

Kv Sperlingen kring 1910
(utifrån nybyggnadsritningar)

Grev Turegatan

Sturegatan

Stureplan

Birger Jarlsgatan

Humlegårdsgatan

Karaktärsdrag:

- Sluten kvartersstruktur med sammanbyggda fasader
- Enhetlig skala och byggnadstypologi
- Hushöjd relaterad till gatubredd
- Markerad takfot som löper som en jämn linje längs med gatufasaderna
- Individuellt utformad och variationsrik gestaltning av enskilda byggnader

Funktionalism

Rivning och nybyggnation

30-talet karakteriseras av en ny tidsera som på ett tydligt sätt avviker från föregående period och som har ett nytt, eget uttryck. I arkitekturen manifesteras detta genom att en helt ny stil införs. Under den föregående perioden hade, som i kv Sperlingens backe, olika stilar avlöst varandra med avseende på användningen och synen på material, på form och på den arkitektoniska gestaltningen men de hade ändå bibehållit en gemensam syn på byggnadens grundläggande typologi. Med funktionalismens bröts detta och nya arkitektoniska ideal tog sin plats i staden. För stenstadens del innebar det rivning, nybyggnation och avhyvlade fasader.

I kv Sperlingens backe introduceras det nya skedet med rivning och nybyggnation i hörnfastigheten Birger Jarlsgatan - Biblioteksgatan, under tidigt 1930-tal. Uppdragsgivare var Städersnas allmänna brandstodbolag. Det var den första renodlade kontorsfastigheten som uppfördes i kvarteret och med paradläge mot Birger Jarlsgatan. Arkitekturen var avskalat enkel i sin gestaltning men påkostad i sitt utförande med fasader i vit marmor och fönster i teak. Det var ett tidstypisk formspråk med starka drag från funktionalismen som i sin volymgestaltning och fönsterutformning lyckades inordna sig i den omgivande bebyggelsekontexten på ett medvetet sätt.

Ungefär samtidigt revs ytterligare två äldre bostadsfastigheter precis intill. Byggnaderna ägdes av Ostermans bilfirma, dåtidens största bilhandel, som redan etablerat sig på Birger Jarlsgatan 18 där han hade utställningshall och kontor. På tidigt 1930-tal expanderade verksamheten genom nybyggnation på en intilliggande innergård där Osterman lät uppföra en byggnad i sex våningar med hallar, verkstäder och lager. Hallarnas interiörer gestaltades i grön kolmårdsmarmor vilket gav upphov till benämningen Ostermanns Marmorhallar. Vid mitten av 1930-talet revs de befintliga husen mot gatan och en ny funktionalistisk byggnad uppfördes. Det var en renodlad utställnings- och verkstadsbyggnad med garageinfart från gatan och bilverkstäder i flera plan. Ostermans byggnad utgör ett tydligare brott

mot den omgivande kvartersbebyggelsen med långa sammanhängande fönsterrader som löper över hela fasaden.

Kontorisering, fasadförenkling och neonskyltar

Under 1930-talet påbörjas också de första kontoriseringarna i det befintliga beståndet. De fd paradlägenheterna mot den livfulla Stureplan var inte längre lika attraktiva och det är i dessa fastigheter som de första ombyggnaderna till kontor börjar genomföras. Kontoriseringen är en pågående process som med start på 1930-talet successivt trängt bort bostäderna från kvarteret. Idag finns fortfarande bostäder i några av byggnaderna mot Grev Turegatan, men majoriteten av de ursprungliga bostadslägenheterna har byggts om till annan verksamhet, framförallt kontor. 30-talet är också det årtionde då den första fasadförenklingen genomförs. Det är Bångska huset som vid mitten av 1930-talet genomgår en total ombyggnad såväl interiört som exteriört. Fasaden omarbetades, "så att den ur utseendesynpunkt är tillfredsställande", förklarar Hakon Ahlberg, som var ansvarig arkitekt för ombyggnaden. Förenkling och avskalning av stenstadens fasadarkitektur blev en tydlig trend i Stockholm och kan ses som ett uttryck för funktionalismens avskalade estetik. De två övriga byggnaderna med adress Stureplan avhyvlades på 1950-talet, hörnhuset mot Humlegården på tidigt 1960-tal.

På fastigheterna kring Stureplan var avlägsnandet av putsarkitekturens ornamet också ett sätt att underlätta uppsättning av den nya moderna neonreklamen som var på modet under 1950-talet. Bångska huset, med sin placeringen som fond mot Kungsgatan, var särskilt populär i detta avseende. På 1960-talet hade Stureplan stadens högsta dyraste hyra för ljusreklam, vilket säger något om dess kommersiella position i staden.

1930-60-talet präglas också av ett alltmer intensiv trafikutnyttjande av platsen med spårvagnar, bussar och en ständigt ökande biltrafik. Redan 1937 sattes ett regnskydd, Svampen, upp mitt på torget. Svampen ritades av dåvarande stadsträdgårdsmästaren Holger Blom och har med tiden blivit en symbol för platsen.

Stureplan 1949. Biltrafiken dominerar allt mer. Källa: SSM

Bångska palatsets fasad klädd med ljusreklam. Bilden är tagen 1956. Några år senare förenklades fasaden ytterligare när reliefer, kapitel m.m. togs bort. Källa: SSM.

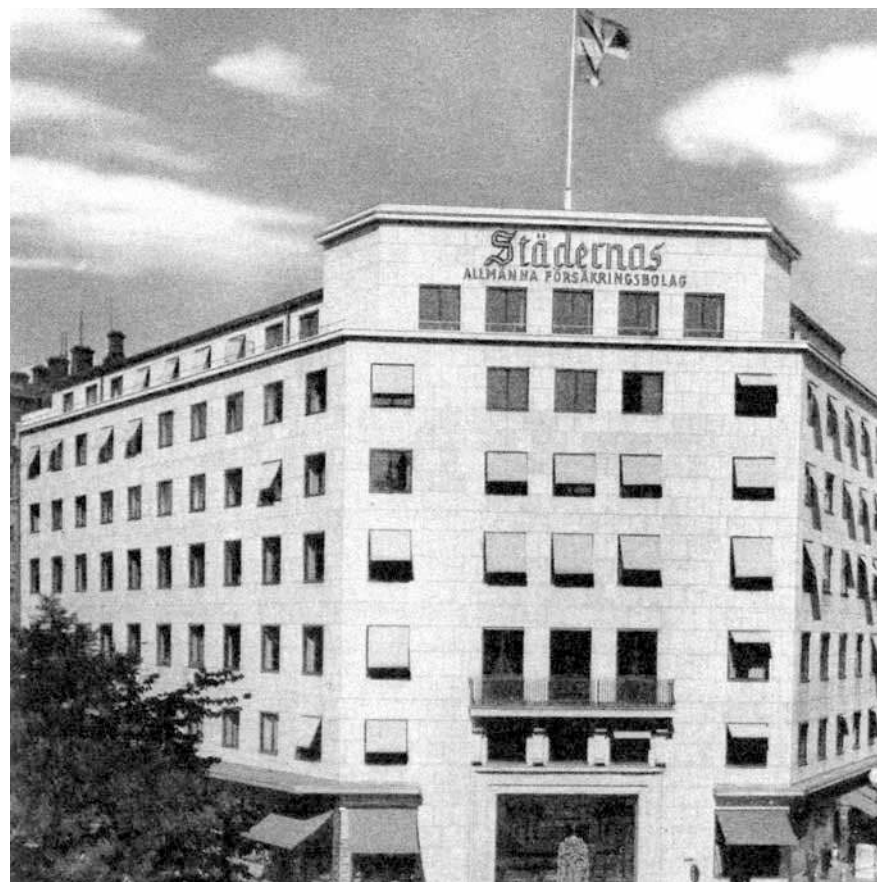
Bångska huset 1957. Källa: SSM

På 1955 revs Hotel Anglaises och ersattes av en ny modernistisk arkitektur ritad av Ivar Tengbom Foto 1969 Källa: SSM

Stureplan 1945. Betongregnskyddet Svampen på ursprunglig plats: Mitt på Stureplan med spårvagns-och trådbusstrafik runt om. Källa: SSM

Städersnas allmänna brandstodbolag 1952. Källa: SSM

Foto 1973, signatur IL, ur SSM:s inventering av Östermalm.

Postmodernism

Gallerian

Efter högertrafikens införande på 1960-talet tappade Stureplan i attraktionskraft. I och med trafikomläggningen ersattes spårvagnarna av bussar och de fem linjerna som tidigare trafikerat Stureplan fick hållplatser i andra lägen. Funktionen som knutpunkt för kollektivtrafiken minskade drastiskt i och med t-banans utbyggnad och parallellt med att bilarna tog allt mer plats i stadsrummet trängdes fotgängarna undan. Från att ha varit en samlingspunkt blev torget relativt öde och butiks försäljningen gick ned.

För att skapa nytt liv både i handel och i gatumiljö byggdes 1986-89 en galleria som integrerades i den befintliga bebyggelsestrukturen. Gallerian som företeelse har funnits genom historien, men blev populär på 1980-90-talet och hänger samman med marknadskrafternas och det privatägda mer synliga position i samhället.

Konceptet för gallerian definierades som: En varierad småbutiksstruktur av citykaraktär med kort butiksfronter mot gallerian d.v.s. tätt med entréer. Olika former av restauranger kompletterade miljön. Miljön skulle vara festlig och dekorativ. En sekvens av rum och ljuskaraktärer var målsättningen.

Vid galleriabygget slogs fastigheter samman, flera gathus och gårdshus revs och ersattes med kontorshus och gallerian vindlade mellan gårdshus och överbyggda bakgårdar. I gengäld rustade fastighetsägarna upp delar av Sturebadet från 1885. Upprustningen var en förutsättning för att få bygga gallerian och gallerians förväntade avkastning var en förutsättning för att rekonstruera och restaurera Sturebadet. Sturegallerian fick sin huvudentré från Stureplan 4 vars förenklade gatufasad återfick sitt ursprungliga ornamenterade uttryck. Precis som badhuset blev en komponent i gallerians helhet kunde vad som först var påtänkt som en av gallerians entréer - Sturebadets atrium i byggnaden på Sturegatan 4 - bli dess restaurang och diskotek. Atriets arkitektur blev ett inslag i helhetens variationer och som passage kom den att bli ett slags sidoentré till gallerian.

Något senare återskapades även de två bottenvåningarna på Birger Jarlsgatan 18 som sedan 1930-talet haft en avvikande funkiskaraktär sam-

manhörande med Ostermans bilförsäljning. Gallerians östra entré utgjordes av den överglasade gården och inkörs gatan till Freys hyrverk från Grev Turegatan. Genom den något indragna entrén skapades en ny plats framför gallerian samtidigt som inkörs gatan förblev avläsbar från Grev Turegatan, vilken samtidigt gjordes om till gågata.

Stureplan

Även Stureplan ingick i galleriasatsningens strävan att vitalisera platsen och gjuta nytt liv i området. Grundidéen var att skapa ett vardagsrum, återuppliva platsens funktion som mötesplats för stockholmarna och lyfta fram kvaliteter från tidigare tidslager på platsen. Platsen skulle dessutom fungera som en entré till gallerian. Den stora förändringen var att en ny trafiklösning utarbetades där gatorna drogs om till en korsning så att en större vistelseyta skapades framför gallerian. Efter en allmän tävling fick arkitektbyrån Örnstugan i uppgift att gestalta den nya platsen och deras koncept präglar till stor del fortfarande platsens utformning och karaktär.

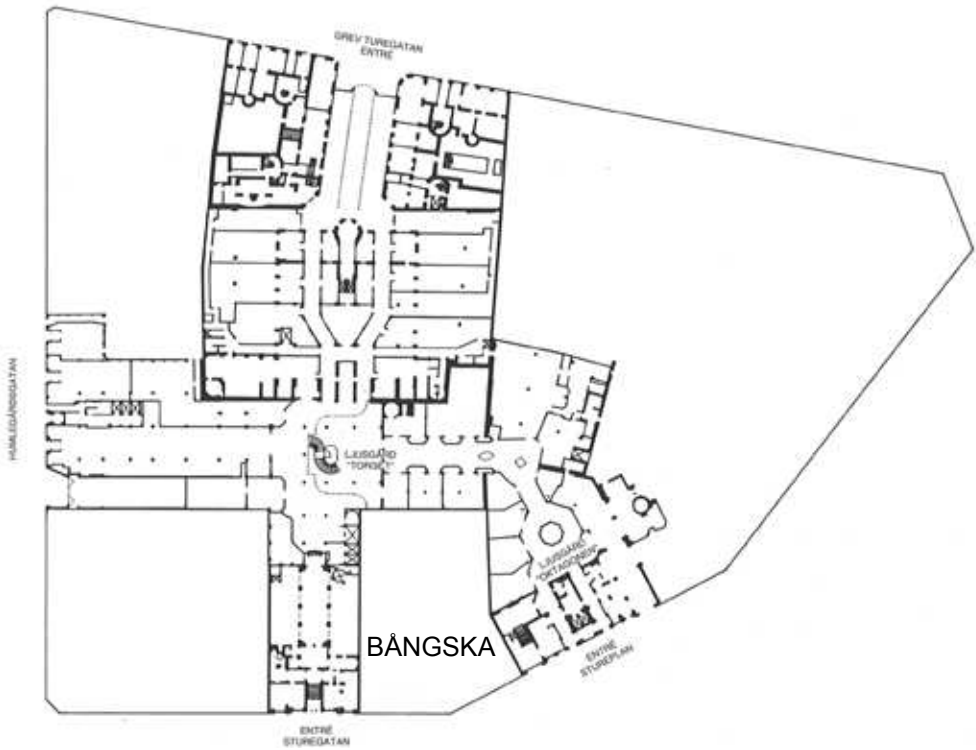
Målsättningen var att återskapa en förlorad helhet och såväl markytor som trädplanering och renovering av omgivande fasader ingick i det samlade koncept som låg till grund för platsens gestaltning. Gångytor gavs en beläggning av betongplattor i röda nyanser med storskaligt mönster i smågatsten som markerar platsens två huvudriktningar: Birger Jarlsgatan raka sträckning och kv Sperlingen backes i förhållande till denna snedställda form. Svampen, det regnskydd i betong som skapades av Holger Blom under 1930-talet, revs i samband med trafikomläggningen och byggdes upp igen i ett nytt läge längre norrut, något kraftigare än tidigare och med synliga spår efter brädgjutningen. På så sätt integrerades den för Stureplan viktiga symbolen som ett historiskt tidslager på platsen. Den kompletterades med telefonautomater och återfick sin funktion som populär mötesplats och landmärke. Även Rännilen, en skulptural utsmyckning som utgör barriär mot trafiken på Birger Jarlsgatan, är tänkt att återkoppla till områdets tidiga historia. Dess stiliserade vågrörelse följer den äldre bäckfåran och utgör en länk till det förflutna. Den ingår också som en del av platsens möblering och fungerar som en bänk med sittmöjligheter i anslutning till Svampen. Denna

Till vänster och ovan det nya atriets i gallerians entrébyggnad Stureplan 6.

Det centrala atriets.

Gallerians ursprungliga utbredning inom kvarteret. Bångska, som idag fungerar som huvudentré, integrerades först 2004.

kombination av skulptural utsmyckning, historisk koppling och praktisk funktion återfinns även i platsens tredje historiserande element, en gaskandelaber från 1880-talet som renoverades och placerades framför gallerians dåvarande huvudentré. Sockeln utfördes som en sittbänk i polerad röd granit och på så sätt blev även kandelabern en del av platsens möblering.

För att förstärka gatunätets ursprungliga boulevard-karaktär kompletterades trädbeståndet längs med Birger Jarlsgatan och Sturegatan. På så sätt skapades också en tydligare länk mellan Stureplan och Humlegårdsparken.

Även bebyggelsen i kv Sperlingens backe integrerades som en del i gestaltningen av den nya platsen. Under de ca hundra år som gått sedan bebyggelsen uppfördes hade fasaderna mot platsen förändrats. Tidigare ornament och arkitektonisk utsmyckning hade avlägsnats och den variatricsrika och individuellt utformade gestaltning som ursprungligen präglade bebyggelsen mot Stureplan hade till stor del gått förlorad och ersatts av ett avskalat och starkt förenklat fasaduttryck. I samband med platsens iordningställande, och som en del i Gallerians grundkoncept, återgavs fasaderna på de tre byggnader som vetter mot platsen ett individuellt uttryck. Bångsta palatset fick en ny färgsättning med blåtonad puts och vitmålade fönsteromfattningar, huvudentrén fasad rekonstruerades och byggnaden i hörnet Stureplan/Birger Jarlsgatan gavs en grön fasadkulör med ljusa fönsteromfattningar. Ingen av de utförda fasadåtgärderna hade stöd i byggnadernas tidigare utformning. Kulört färgsättning i blått och grönt på 1880-talets pustfasader har aldrig förekommit. Även "rekonstruktionen" av gatufasaderna på Stureplan 4 var en fejk som utfördes med avgjutna fasadelement från olika 1880-talsbyggnader. Det var med andra ord inte någon rekonstruktion i ordets egentliga mening som genomfördes. De genomförda åtgärderna ska snarare ses som en rumslig iscensättning med historiska förtecken, en fritt utförd tolkning som syftade till att skapa en mer varierad inramning kring platsen.

Utöver att entréhuset till Sturegallerian (Stureplan 4), fick ett rekonstruerat yttre och att före detta entréfasaden till Sturebadet, (Sturegatan 4), restaurerades fick ett flertal av de övriga husen runt

platsen ansiktslyftningar. Tillsammans med platsens trafikomläggning, ny beläggning, möblering med mera innebar omdaning en närmast en fullständig scenförändring. Det nedgångna gamla trafiktorget hade blivit en exklusiv och urban inramning för det nya stadslivet – helt i linje med idén om att stötta exklusiv handel med dito stadsmiljö. En viktig målsättning i projektet var att vidga utrymmet för gångtrafik.

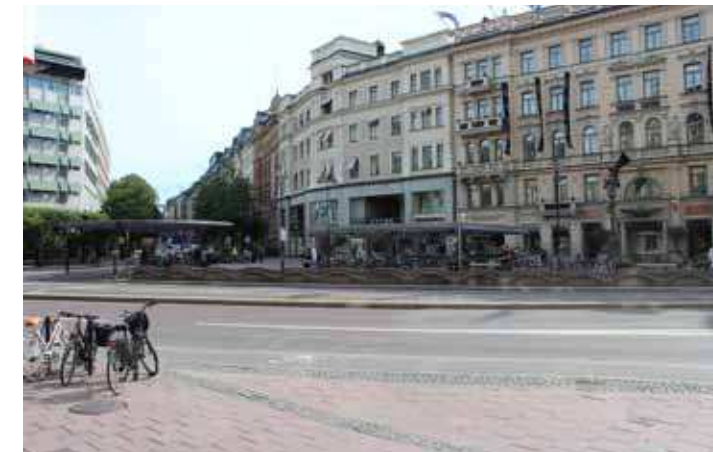
Sättet att integrera ny arkitektur med vissa historiserande drag i en befintlig struktur som också rustas, rekonstrueras och rivs selektivt var 1980-talets post-moderna reaktion mot modernismens hänsynslösa rivningar i city. Traumat som saneringen av klarakvarteren utgjorde skapade en medvetenhet om den äldre bebyggelsens värde för stadslivet. Det är mot denna bakgrund man bör se Sturegallerians idag något omoderna, starkt dekorativa arkitektur.

Restaurangen flankeras av två gångstråk med butiker vart och ett med sin entréportal mot Grev Turegatan, och mellan stråken själva restaurangen.

Marken framför den ursprungliga huvudentrén markeras med en "matta" i granit och betongsten.

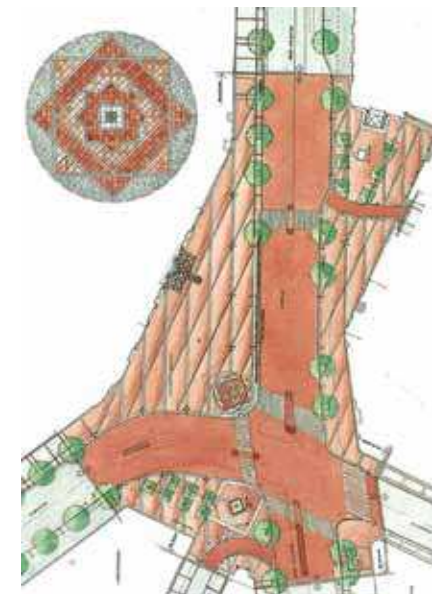
Markbeläggningen löper symboliskt över trafikstråket och återkommer på andra sidan.

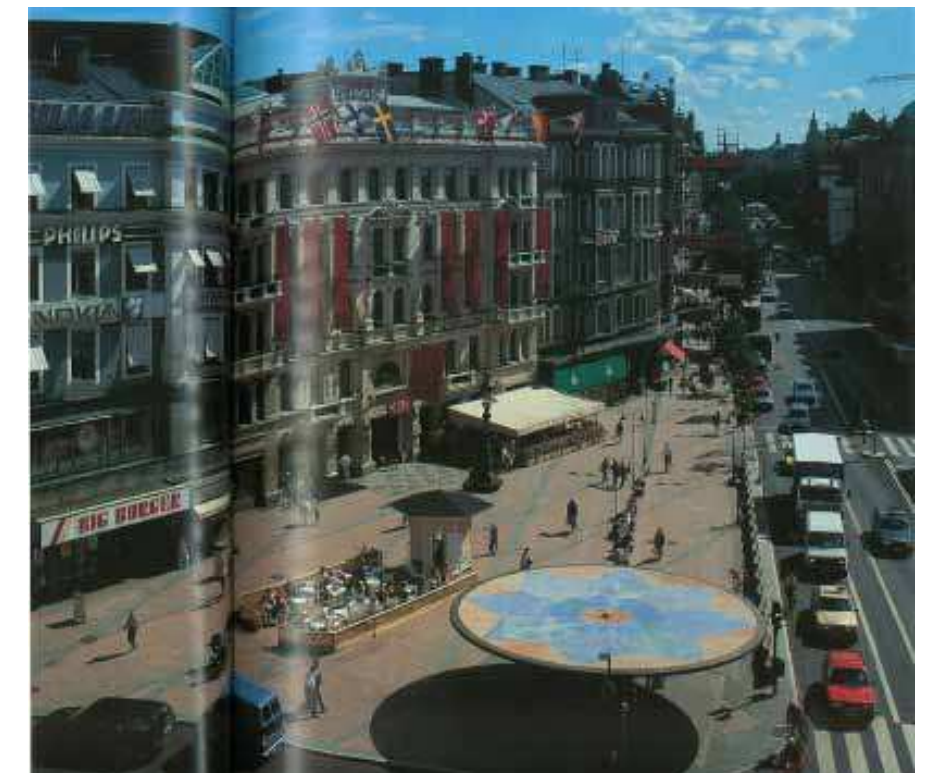
Även Svampen fick en "matta" i granit och betongsten.

Historiserande skulpturala element i form av "Rännilen" (t v) och en gaskandelaber från 1880-tal (t h) som iordningställdes och integrerades i platsens koncept.

Ritning över Stureplans nya gestaltning, Ornässtugans Arkitektkontor. Källa: Arkitektur 1991-9.

Stureplan efter färdigställandet av den nya utformningen. Notera fasadkulörerna på Bångsta (blå) och Stureplan 2 (grön). Foto 1991 från Arkitektur 1991-9.

Kvarterets framväxt i kartbilder

Karta från 1642

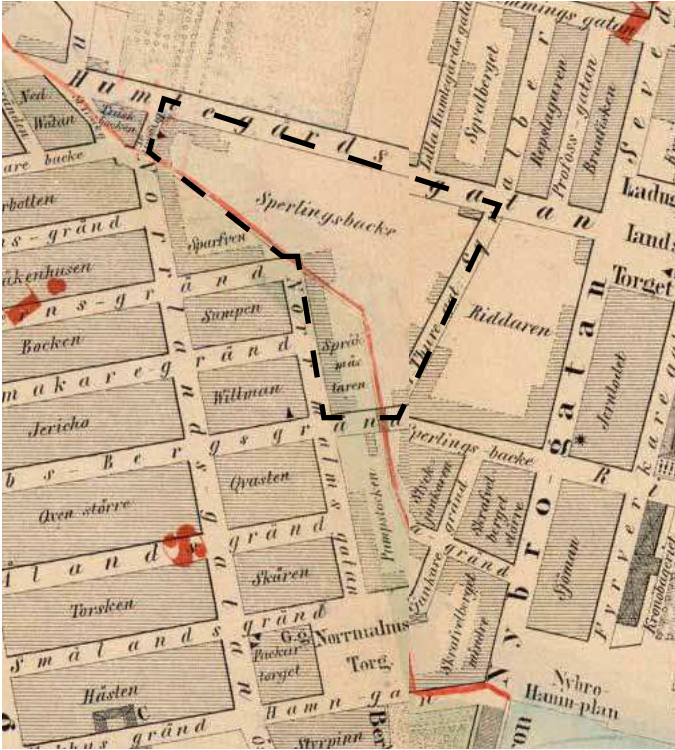
Karta från 1642.
Källa: Stockholmskällan, Stockholms stad.

Karta från 1733

Karta från 1733.
Källa: Stockholmskällan, Stockholms stad.

Karta från 1855

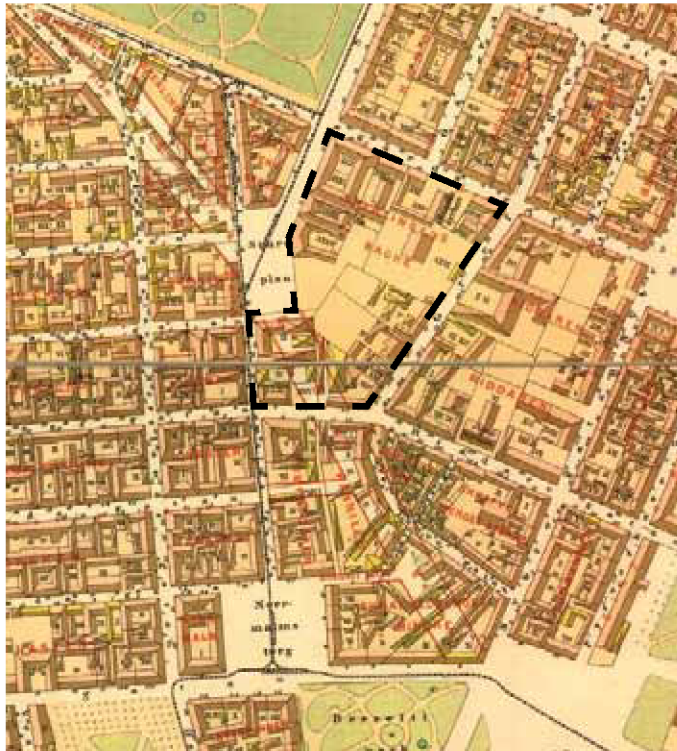
Karta från 1855.
Källa: Stockholmskällan, Stockholms stad.

Karta från 1863

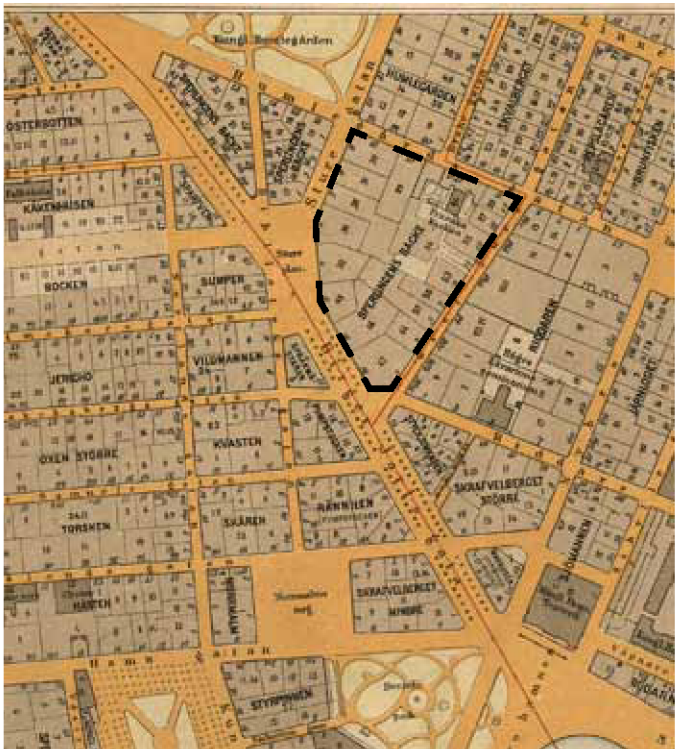
Karta från 1863.
Källa: Stockholmskällan, Stockholms stad.

Karta från 1885

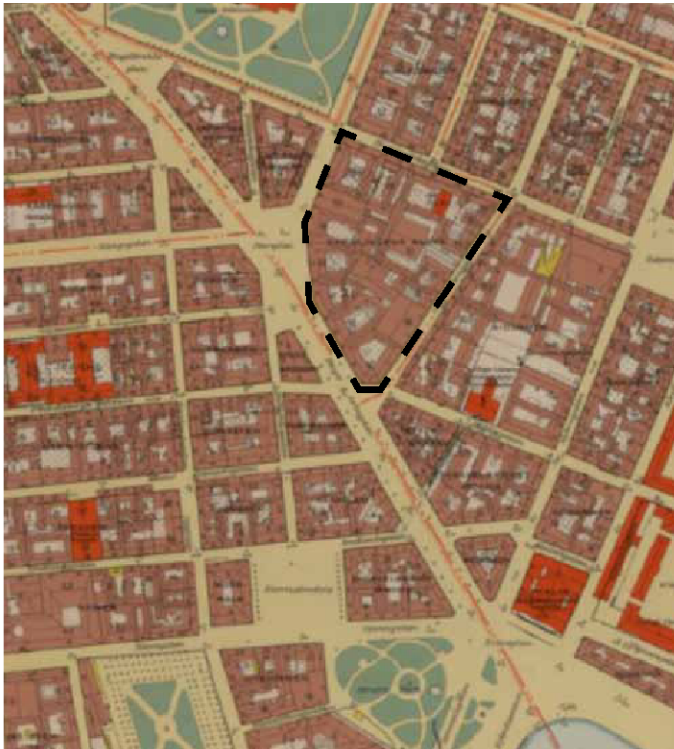
Karta från 1863.
Källa: Stockholmskällan, Stockholms stad.

Karta från 1909

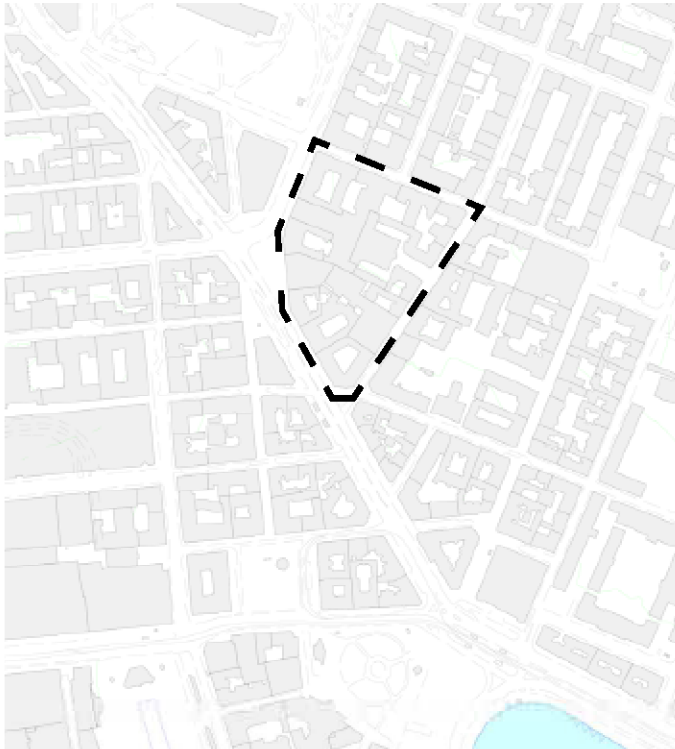
Karta från 1909.
Källa: Stockholmskällan, Stockholms stad.

Karta från 1940

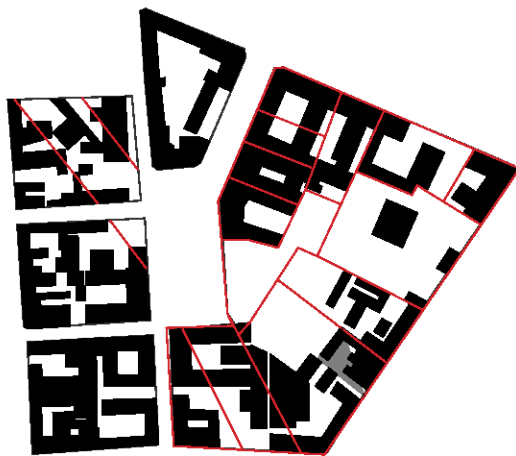

Karta från 1940.
Källa: Stockholmskällan, Stockholms stad.

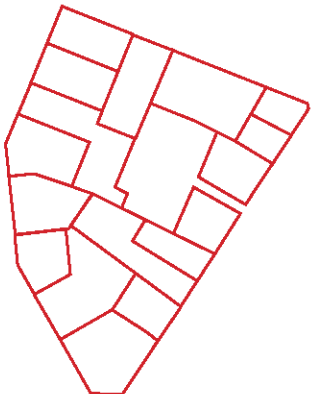
Karta från 2014

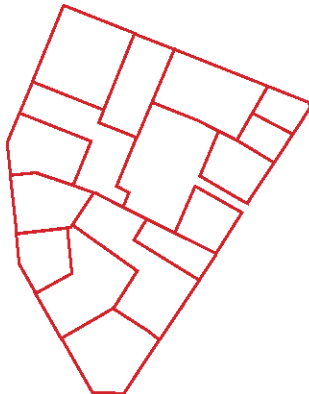
Karta från 2014. Källa: Stockholms stad.

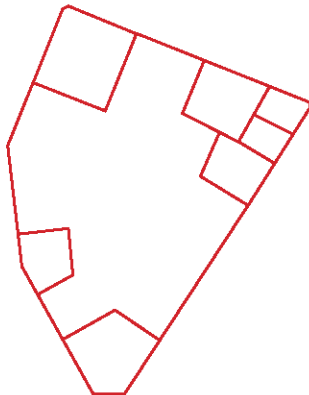
Fastighetsindelning och byggnader 1885

Fastighetsindelning 1909

Fastighetsindelning 1940

Fastighetsindelning idag

Historik- sammanställning av årsringar och historiska epoker inom gatumiljö och kvarteret

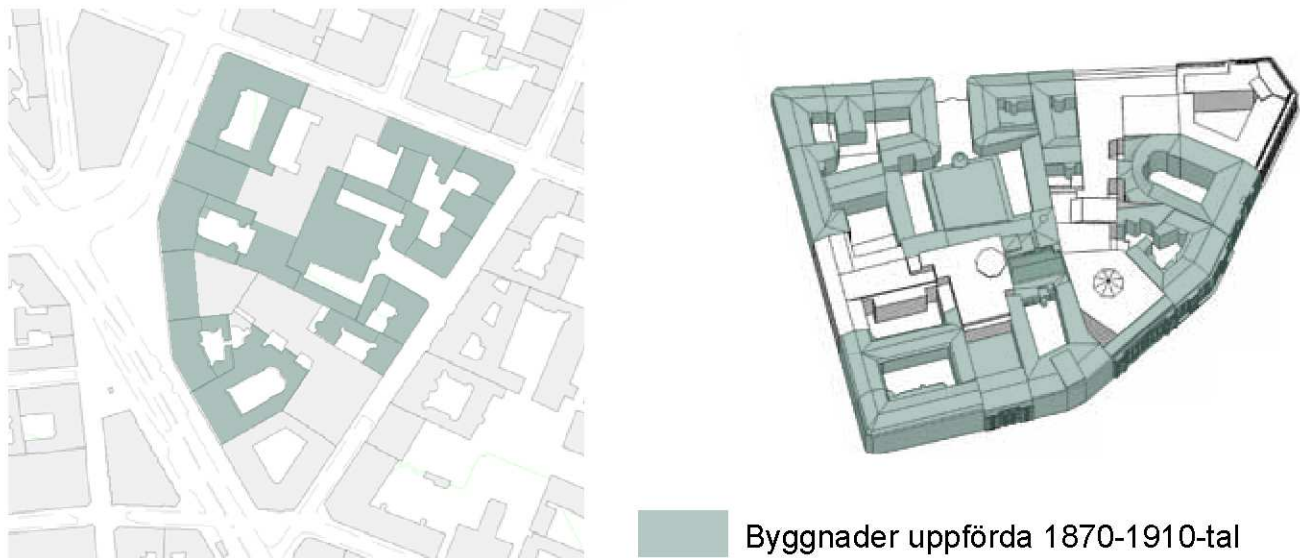
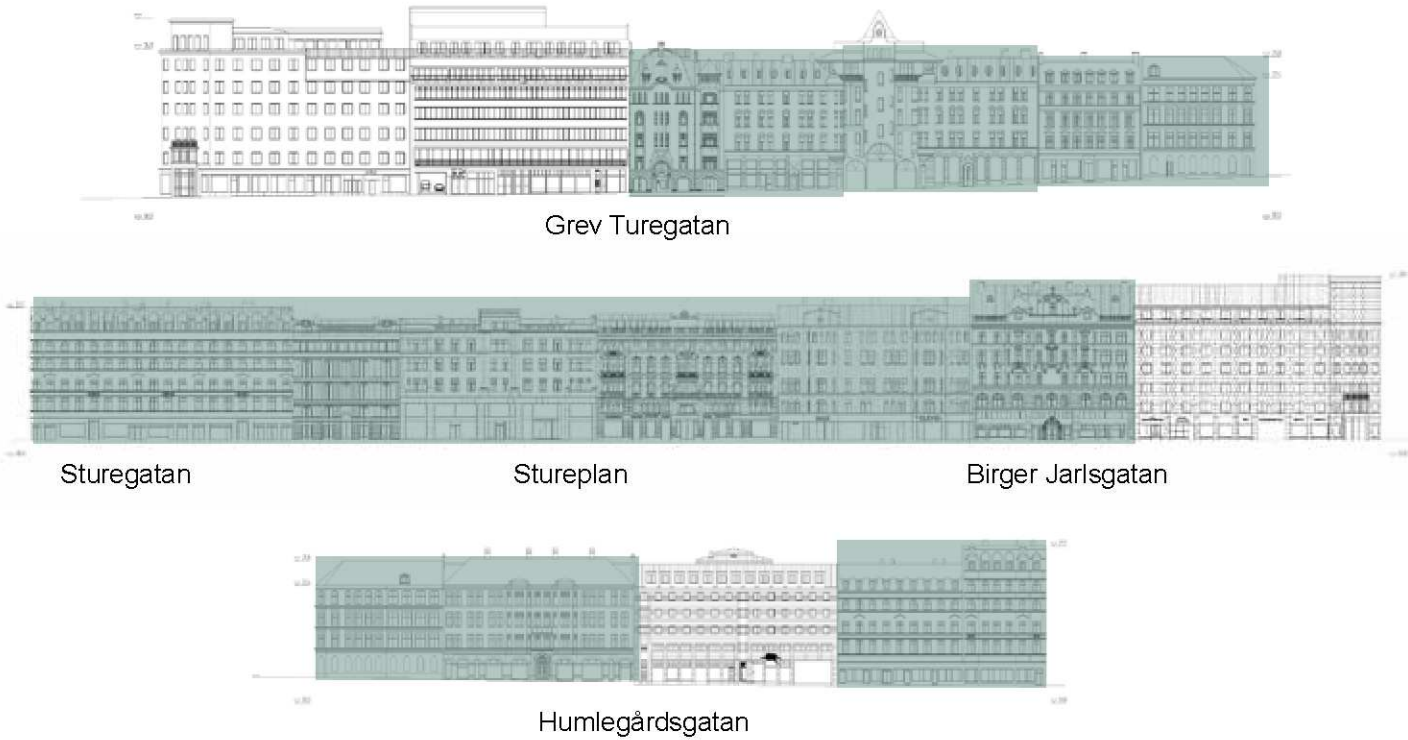
Den äldre staden

Det äldsta tidslagret skapades i samband med att området planlades under 1640-talet. Planen hade en tidstypisk rutnätsform och huvuddragen i dagens gatue- och kvartersstruktur härstammar från denna period. Humlegårdsgatan och Grev Turegatan nuvarande sträckningar tillkom i och med 1640-talets plan och därmed fastlades de östra gränserna för Sperlingens Backe kvartersstruktur.

Den klassiska stenstaden

Det sena 1800-talets tidslager representeras av genomförandet av Lindhagenplanen och utbyggnaden av den representativa miljön kring Birger Jarlsgatan. Huvuddelen av bebyggelsen i dagens kvarter är tillkommen under denna period och det var nu som kvarteret fick sin nuvarande form. Bebyggelsen uppfördes som bostadshus för den växande borgarklassen med kommersiell verksamhet i bottenvåningar och på inntergårdar. Mot Stureplan/Birger Jarlsgatan uppfördes påkostade bostadspalats och mot Grev Turegatan/Humlegårdsgatan lite enklare bostadshus. Stureplan var en av dåtidens mest representativa platsbildningar och blev tidigt en livlig knutpunkt för det sena 1800-talets moderna stadsliv.

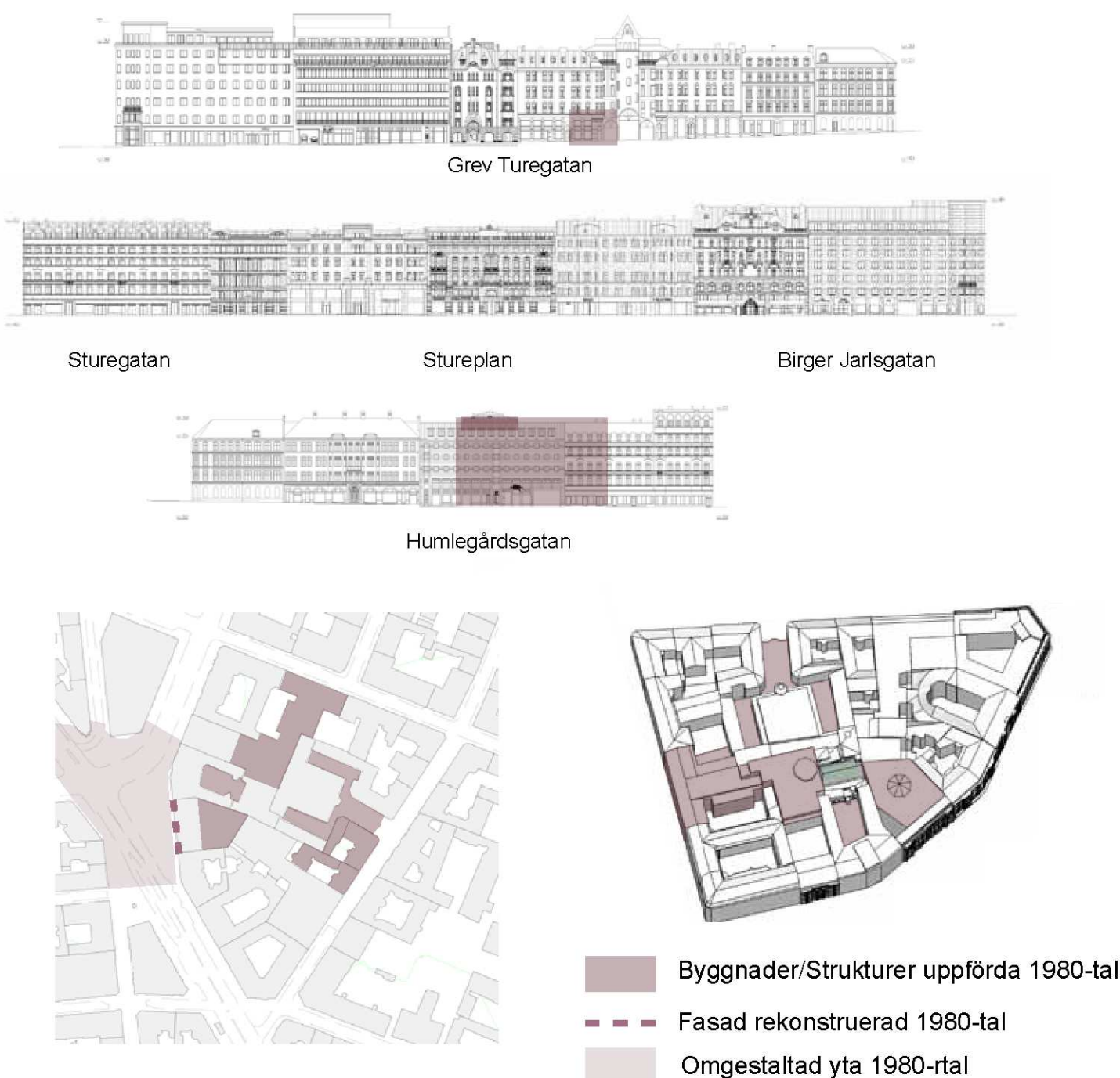
Den moderna staden

Det tredje tidslagret representeras dels av 1930-talets rivningar och nybyggnationer, dels av de många fasadförenklingar som genomfördes under 1930-1960-talet. Samtidigt förlorade kvarteret sin roll som högststatusboende, allt fler fastigheter kontoriserades, befintliga bostadshus revs och ersattes av moderna kontorshus, Osterman bilhandel uppförde en ny verkstadsbyggnad och en funktionalistisk arkitektur introduceras i kvarteret.

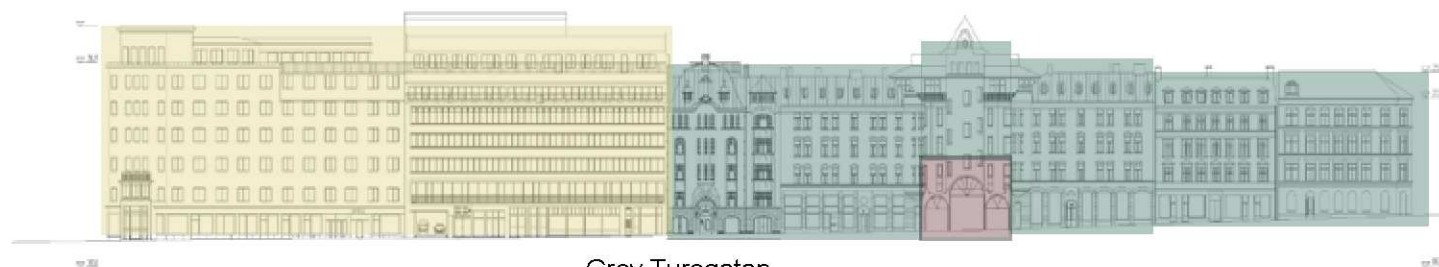

Den postmoderna staden

Det yngsta tidslagret representeras av 1980-talets Galleriaprojekt. Projektet var ett led i strävan att återvitalisera platsen som under slutet av 1960- och 70-talet förlorat sin funktion som samlingspunkt. Det syftade till att skapa nytt liv både i handel och i gatumiljö. Såväl den befintliga bebyggelsestrukturen som Stureplans platsbildning integrerades i projektet. Fastigheter slogs samman, flera gatuhus och gårdshus revs och ersattes med kontorshus och gallerian vindlade mellan gårdshus och överbyggda bakgårdar. Den nya arkitekturen integrerades i den befintliga strukturen som delvis revs, delvis renoverades och rekonstruerades på ett för postmodernismens typiskt sätt.

Historik- sammanställning av historiska epoker inom kvartersbebyggelsen

Grev Turegatan

Sturegatan

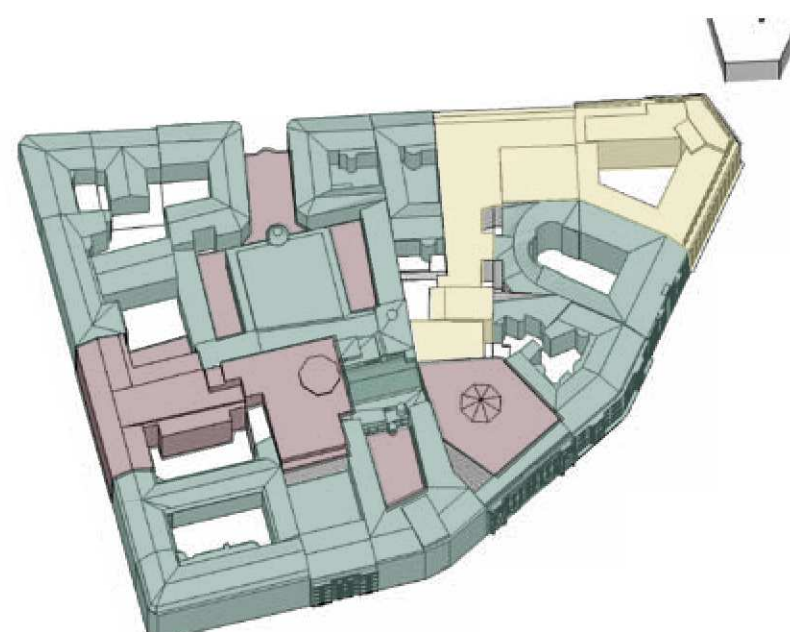
Stureplan

Birger Jarlsgatan

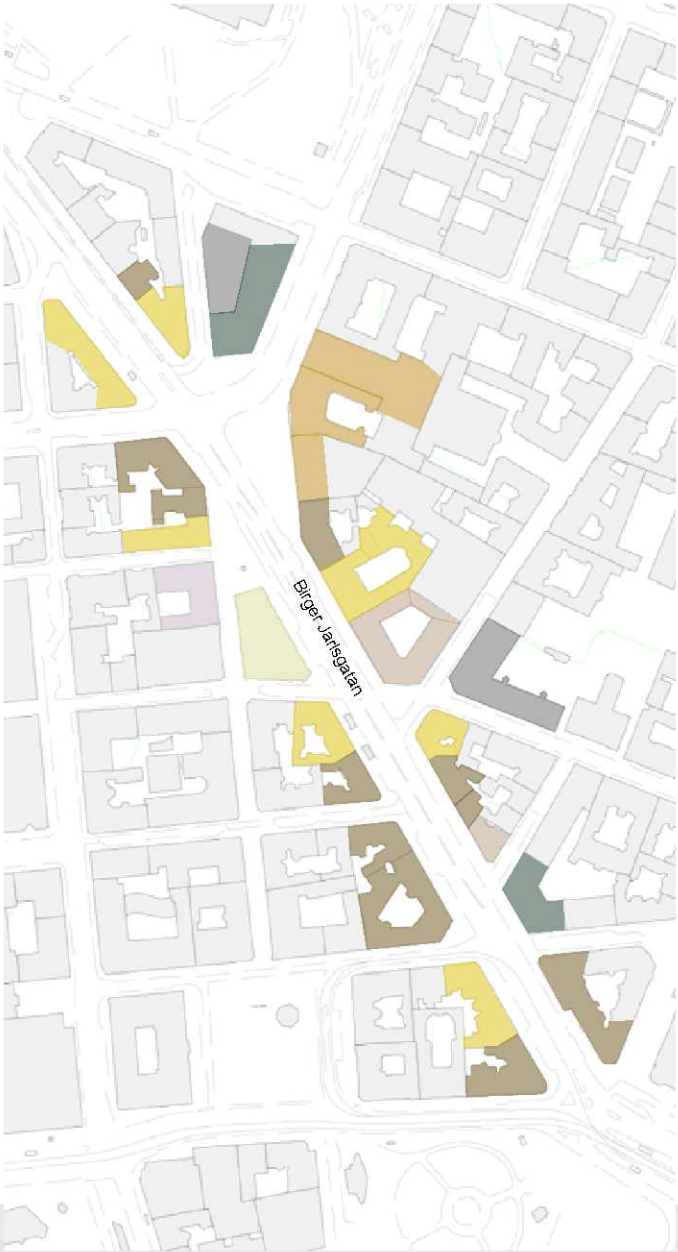
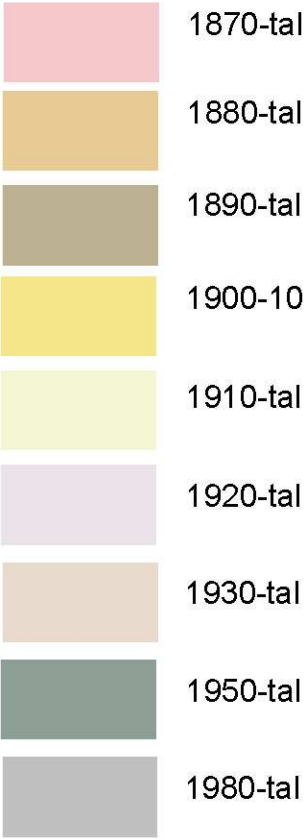
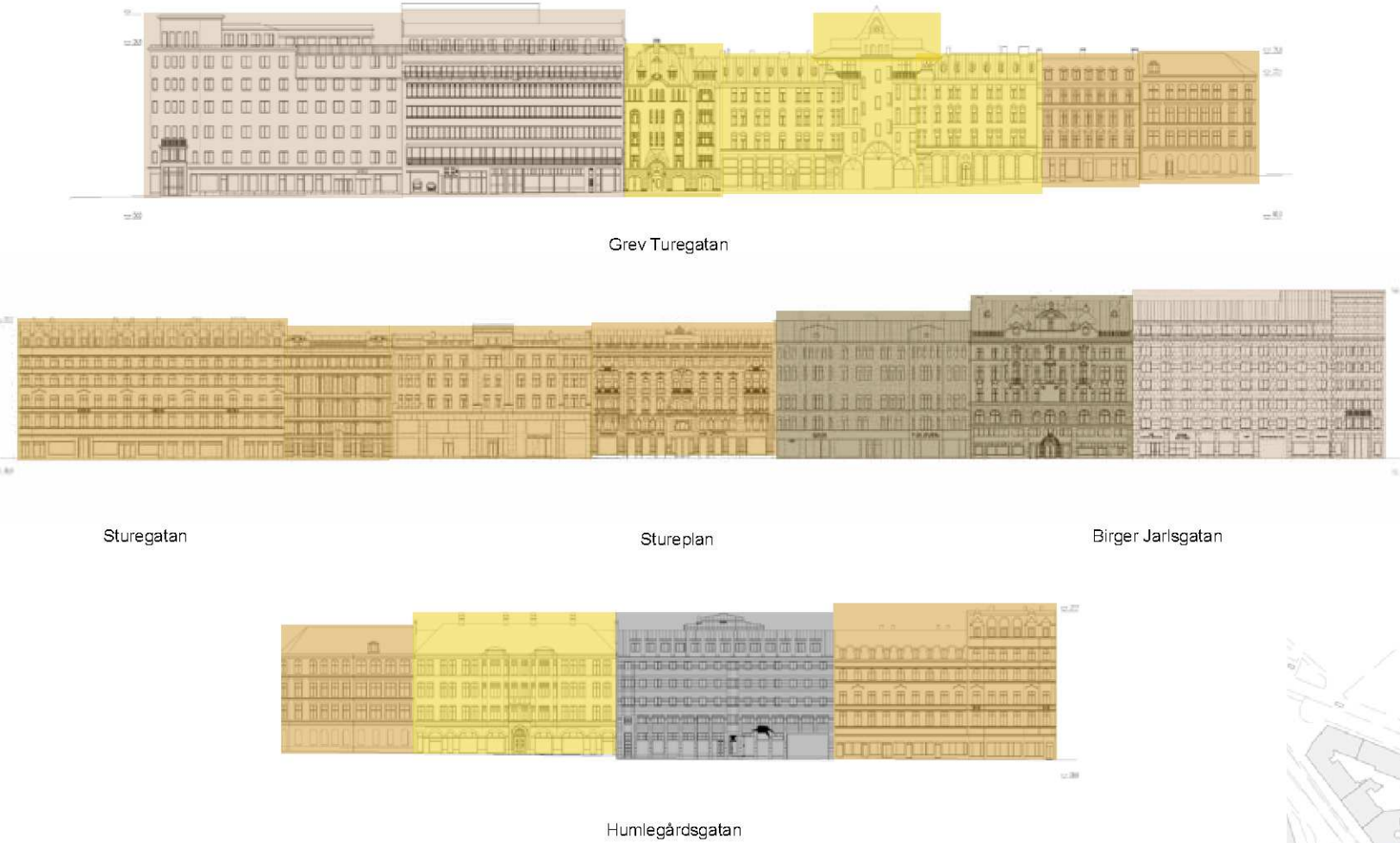

Humlegårdsgatan

	1870-1910-tal
	1930-tal
	1980-tal

Historik - illustrationer som visar tidslager och årsringar i kvartersbebyggelsen och längs med Birger Jarlsgatan

Kulturhistorisk diskussion

Kulturhistoriska utgångspunkter

Ur ett kulturhistoriskt perspektiv definieras alla byggnader, platser och miljöer som aktivt formats av människan som kulturobjekt. Vilka kulturobjekt i form av byggnader, platser och miljöer som tillskrivs kulturhistoriskt värde och därmed anses särskilt värdefulla ur kulturhistorisk synvinkel beror på den rådande diskursen, d.v.s. de referenspunkter utifrån vilka kulturhistoriska värden konstrueras.

Traditionellt identifieras kulturhistoriska värden utifrån två perspektiv: en bebyggd miljö som källa till kunskap, respektive en bebyggd miljö som källa till upplevelse. En miljö som källa till kunskap representerar ett historiskt perspektiv, där kulturhistoriskt värde definieras utifrån miljöns funktion som historiskt dokument – dess dokumentvärde. En miljö som källa till upplevelse representerar ett arkitektoniskt/estetiskt perspektiv där värde definieras utifrån miljöns funktion som estetiskt/rumsligt objekt – dess upplevelsevärde. Grundläggande för båda dessa perspektiv är att miljöer anses förmedla en innebörd som går utöver den materia som de består av. Syftet med bevarande är att bibehålla dessa innebörder.

Dokumentvärde är kopplat till den bebyggda miljöns funktion som historiskt dokument och utgår från ett perspektiv där byggnader betraktas som källa till kunskap, oftast om den period i samhällsutvecklingen under vilka de uppfördes. De ses som en materialisering av rådande ekonomiska, institutionella, kulturella och sociala villkor/förutsättningar och anses därmed kunna förmedla information om det förflutna.

Upplevelsevärden är kopplade till den bebyggda miljöns funktion som estetiskt/rumsligt objekt och utgår från ett perspektiv där bebyggelse är resultat av en arkitektonisk/konstnärlig vilja. Även den successiva utveckling bebyggelse och landområden genomgår över tid har en informationsbärande och estetisk/rumslig funktion, eftersom förändringar genomförs för att svara mot förändrade omvärldsvillkor och arkitektoniska preferenser. Vilka miljöer och enskilda byggnader som anses

särskilt kulturhistoriskt värdefulla beror på vilken kunskap och upplevelse de anses kunna förmedla, samt på hur välbevarade och tydliga de framstår.

Kv Sperlingens Backes funktion som källa till kunskap och upplevelse

Den övergripande strukturen i området kring Stureplan präglas av två överlappande planeringsideal: 1640-talets regelbundna struktur med rätvinkliga rutnät av gator och kvarter och det sena 1800-talets vurm för breda, trädplanterade esplanader och boulevarder och nya platsbildningar. Tillsammans vittnar de om två historiskt viktiga perioder. Stormaktstidens målmedvetna ambition att utveckla Stockholm till en representativ huvudstad och det sena 1800-talets expansiva utveckling som möjliggjorde genomförandet av dessa ambitioner. 1800-talet är också den period då Östermalm utvecklas från agrart omland till urban storstadsmiljö.

Spåren från 1600-talets planeringsideal och utvecklingsambitioner finns i olika grad kvar i den underliggande stadsstrukturens gatusträckningar, kvartersindelning och torg. I området kring Stureplan är det framförallt i de gator som ännu har kvar dåtidens smalare gatubredder som spåren från 1600-talets kan avläsas. Det sena 1800-talets stadsbyggnadsideal är däremot tydligt avläsbart såväl i planstruktur som bebyggelse. Birger Jarlsgatans breda boulevard och Stureplans öppna platsbildning med omgivande stenstadsbebyggelse präglas fortfarande till stor del av en påkostad f.d. bostadsarkitektur från förra sekelskiftet. Även Humlegårdsgatan och Grev Turegatan domineras av bostadsbebyggelse från förra sekelskiftet. Karaktäristiskt är den täta stenstadsbebyggelsen med sluten kvartersstruktur som med avseende på skala och byggnadstypologi inordnar sig i en enhetlig bebyggelsekaraktär men som med avseende på den enskilda byggnadens formspråk präglas av en variationsrik och individuellt utformad fasadgestaltning. Ur kulturhistorisk synvinkel utgör detta tidslager en viktig funktion som källa till kunskap om det sena 1800-talets stadsbyggande och den allt större reglering kring planering och byggande som från

1870-talet präglade utvecklingen utanför den gamla stadskärnan och som gav upphov till den täta och enhetliga stenstadsbebyggelse som präglar stadsmiljön på malmarna. Det är samma reglering som skapat den stockholmska stadssiluetten där i stort sett bara kyrktorn och offentliga byggnader tillåts höja sig över den jämna och enhetliga hushöjden. Kvartersbebyggelsen har också en central upplevelsemässig funktion i stadsmiljön, dels som del av den representativa gatumiljön kring Birger Jarlsgatan och Stureplans platsbildning dels som en del av det mer småskaliga och väldefinierade gaturummet längs med Grev Turegatans och Humlegårdsgatans av 1600-talet präglade gatustruktur. Möjligheten att avläsa och uppleva det ta tidslager representerar kärnvärdet i miljön.

Det andra tidslagret inom kvarteret representeras dels av 1930-talets rivningar och nybyggnationer, dels av de fasadförenklingar som genomfördes under 1930-1960-talet. Båda fenomenen bottenar i en reaktion mot stenstadens utifrån tidens synvinkel förlegade arkitektur och introducerandet av ett mer mot funktion orienterat arkitektoniskt ideal.

Ur kulturhistorisk synvinkel representerar funktionalismen ett skede som på ett tydligt och medvetet sätt bryter mot traditionella uttryck. Karaktäristiskt är ett avskalat och enkelt uttryck och avsaknad av ornamentik och fasadutsmyckningar. Det var en uppgörelse med 1800-talets stileclekticism och en reaktion mot användningen av ornament som ett sätt att markera ställning och status.

När det gäller nybyggnation representeras 1930-talet av två nyuppförda byggnader: fastigheten i hörnet Birger Jarlsgatan/Grev Turegatan och Ostermans byggnad på Grev Turegatan. Ur arkitekturhistorisk synvinkel har hörnfastigheten en helt annan verkshöjd än Ostermans byggnad. Den inordnar sig i den omgivande byggnadskontexten på ett medvetet sätt och har samtidigt ett tydligt eget uttryck.

Med avseende på det för Sperlingens backe viktigaste tidslagret, det sena 1800-talets stadsbyggande och stenstadens täta och enhetliga bebyggelse, representerar hörnfastigheten på grund av sitt framträdande läge också en viktig del av den representativa miljön kring Birger Jarlsgatan.

Vad avser fasadförenklingar är det ett för Stockholm tidstypiskt fenomen. Det är så vanligt att det har kommit att bli en del av stadens särdrag och därmed också en del av stadsbebyggelsens upplevelsemässiga funktion. När det gäller fondbyggnader och andra i stadsbilden exponerade lägen kan dock det avskalade uttrycket ha en ur stadsmiljömässig synvinkel negativ effekt, delvis beroende på i vilken grad förenklingen genomförts. Det finns lite olika varianter på förenkling av stenstadens fasaduttryck. I en del fall har endast det ”yttersta lagret” skalats bort och delar av den ursprungliga fasadutformningen är därför i visst avseende läsbar, det finns fortfarande ett arkitektoniskt uttryck som bibehållits. Exempel på detta är Stureplan 2, som trots avhyvlade ornament delvis har bevarat delar av den ursprungliga arkitekturens karaktär. I andra fall har fasader genomgått mer brutala förenklingar där i princip alla spår av tidigare ornament hyvlats bort. Bångska exemplifierar en sådan mer brutal variant av förenkling där byggnadens ursprungliga arkitektur genomgått en total förvanskning.

Det yngsta tidslagret representeras av 1980-talets Galleriprojekt. Det genomfördes under 1987-1990 och syftade till att vitalisera platsen och skapa nya förutsättningar för handel.

Ur kulturhistorisk synvinkel är det svårt att värdera postmodernismens gallerior. Tiden som passerat sedan de uppfördes är inte tillräcklig för att skapa den distans som är nödvändig för en saklig bedömning och den samlade kunskap som behövs för att kunna värdera enskilda projekt saknas. Handelns koncept och gestaltning är också ett av de fenomen som snabbt blir förlegade i samband med att nya konsumtionsmönster och konsumtionsideal introduceras. Det är på grund av att de så snabbt blir omoderna som ombyggnader blir aktuella. Det effektsökeri och iscensättande som var en del av gallerians koncept och gestaltning har dock ofta kort bäst före datum. Att gallerian fungerar som källa till kunskap om den aktuella perioden och att den utgör ett tydligt tidslager i kvarteret Sperlingens backe är självklart men vilket värde den representerar, dvs hur intressant denna kunskap bedöms vara, ligger inte inom ramen för detta arbete att fastställa. I förhållande till riksintresset Stockholms innerstad bedöms gallerian inte representera något kärnvärde.

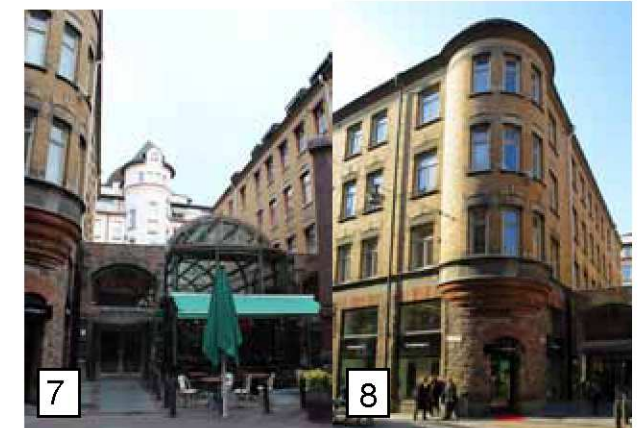
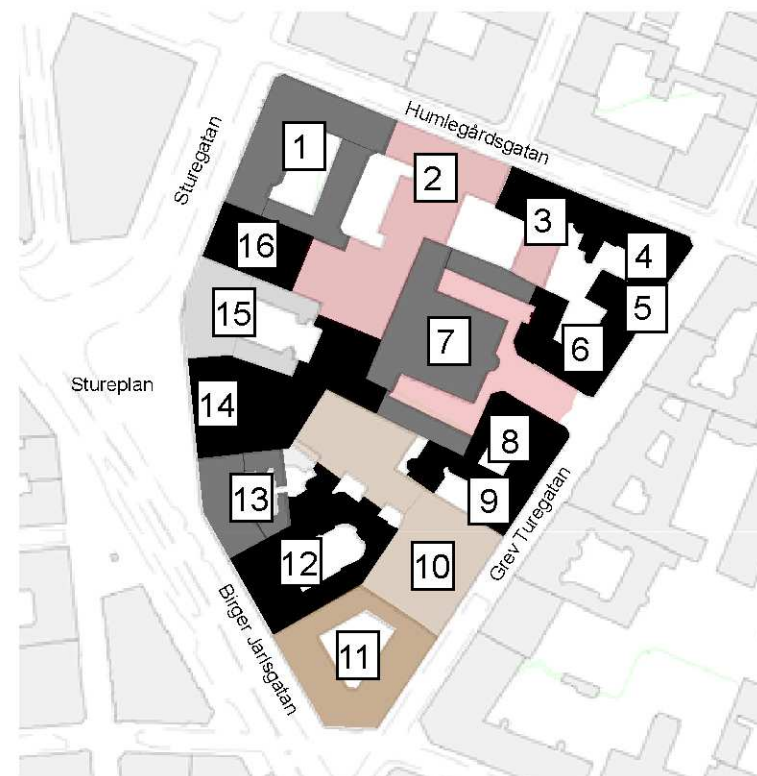

Kulturhistoriskt värde
 - sammanställning av byggnadernas funktion som del av kvartersbebyggelsens arkitektur

För en utförligare genomgång av de byggnader som ingår i uppdraget hänvisas till respektive antikvarisk förundersökning. Där studeras byggnadens ursprungliga utformning och utveckling över tid och dess kulturhistoriska värde och bevarande status tydliggörs.

Byggnad från 1880-tal med förvanskad fasad

- Byggnad från 1880-1910-tal med välbevarat ursprungligt uttryck.
- Byggnad från 1880-1910-tal med delvis bevarat uttryck.
- Byggnad från 1880-1910-tal med förvanskad uttryck
- Byggnad från 1930-tal med bevarat uttryck som inordnar sig i stenstadens karaktär
- Byggnad från 1930-tal med delvis bevarat uttryck som bryter mot stenstadens karaktär
- Byggnad från 1980-tal

Riksintresset

Vad är ett riksintresse?

Riksintressen är statliga anspråk som gäller angelägna allmänna intressen och som regleras i miljöbalken (1998:808). Att ett område pekats ut som riksintresse innebär att det har egenskaper och värden som är av betydelse för hela landet...Alla områden förändras över tid. Utpekandet av ett område som riksintresse för kulturmiljövården innebär en signal om att området har kulturhistoriska värden som ska tas tillvara i utvecklingen...Riksintressesystemet är formulerat så att förändringar inte får leda till att de utpekade värdena påtagligt skadas.
Ur: Alla tiders Stockholm. Riksintressen för kulturmiljövården.

Inledning
I det aktuella området finns flera av uttrycken för riksintresset representerade. I det närmaste följer hela den officiella riksintressebeskrivningen, som återfinns på Riksantikvarieämbetets webbsida, med uttryck som berör Kv Sperlingens backe markerade. Därefter, under rubriken *Kv Sperlingens backe funktion som del av riksintresset*, återkommer de markerade uttrycken och följs av kommentarer som förklarar var i kv Sperlingens backe – dvs vilka strukturer, byggnader och karaktärsdrag – som uttrycken återfinns.

Stockholms innerstad med Djurgården (AB 115)

Motivering:
Storstadsmiljö, präglad av funktionen som landets politiska och administrativa centrum sedan medeltiden och de mycket speciella topografiska och kommunikationsmässiga förutsättningarna för handel, samfärdsel och försvar. Utvecklingen inom stadsplane- och byggnadskonsten har fått särskilt tydliga uttryck med alla epoker från medeltiden till nutid väl representerade. Residensstad, domkyrko- och universitetsstad samt viktig sjöfarts- och industristad. (Stiftsstad, Skolstad).

Uttryck för riksintresset:
Uttryck för funktionen som huvudstad och förvaltningsstad alltsedan medeltiden, men särskilt från 1600-talet och framåt. Kungliga miljöer, byggnader för rikets och länets förvaltning, kulturinstitutioner och annan bebyggelse som sammanhänger med funktionerna som huvudstad och länsstad.

Den medeltida storstaden med tät stenbebyggelse. Staden mellan broarna, “Gamla Stan” som i gatunät och bebyggelse främst speglar Stockholms uppkomst och utvecklingen under olika skeden av medeltiden och 1500-talet, med den äldsta delens planmönster av stora oregelbundna kvarter innanför långgatorna och den senare medeltidens karaktäristiska “revbensmönster” med små smala gränder ner till vattnet. Kyrkorna och de många husen med medeltida murverk, gaturummens och torgens karaktär. Bevarade rester av det äldsta gatunätet på Södermalm. Kyrkor på malmarna, som genom läge, namn och till en del murverk bevarar minnet av medeltidens och 1500-talets stad.

1600-talets starkt expansiva stad, med stadsplanestruktur, de offentliga rummen och bebyggelsen.
Gamla Stans yttre “årsring”, med Skeppsbroraden, Nygatskvarteren och slottsområdet. Riddarholmen och Blasieholmen. Det stora reglerings- och utbyggnadsområdet på malmarna, med planstruktur, kyrkor, offentliga byggnader och bostäder. Den förindustriella stadens spridning av verksamheter och sociala skiktning i boendet.

Områden med stenhus från 1600-, 1700- och första delen av 1800-talet, både för aristokratin, den nya klassen av rika borgare och för ett lägre borgerligt skikt - stads-palats, malmgårdar, borgargårdar samt även äldre parker och inslag av grönska. De lägre samhällsklassernas småskaliga trähus i stadens dåvarande ytterkanter och otillgängliga delar.

Det sena 1800-talets stadsbyggande med esplanadsystemet och gator av olika bredd och karaktär, och byggnader i bestämda hushöjder. Villastaden,

nya typer av offentliga byggnader, folkrörelsebyggnader och -miljöer, kommunaltekniska anläggningar och parker. Genombrottsgator och områden planlagda som “ny stadsdel” i enlighet med 1874 års byggnadsstadga. Den täta och enhetliga stenstadsbebyggelsen.

1900-talets stadsbyggande och bebyggelseutveckling. Lärkstaden, Diplomatstaden, Birkastan, Röda Bergen, Kungsgatan och andra miljöer som åter speglar stadsplanering och bebyggelseutvecklingen under århundradets inledande årtionden. Terränganpassade planer, storgårdskvarter, men även fullföljandet av den äldre rutnätsstaden. Parkanläggningar och grönska, innerstadens koloniträdgårdar. Uttryck för det moderna välfärdssamhället och dess stadsbyggande, så som Gärdet, Slussen och Hötorgscity. Smalhusområdet Abessinien i Hjorthagen.

Sjöfarts-, handels- och industristaden. Hamnanläggningar från skilda tider och byggnader som hör ihop med flottan och sjöfarten. Skeppsholmen och Kastellholmen, delar av Djurgården, Beckholmen.

Kontor, bankpalats, försäkringsbolag, varuhus och andra handelns och näringslivets byggnader.

Industrimiljöer som speglar Stockholms betydelse som industristad alltsedan 1600-talet, bland annat Barnängen, Kungliga Myntet, Ludvigsberg, Almgrens sidenväveri och de många bryggerierna.

Det vetenskapliga, intellektuella och religiösa livets byggnader och miljöer. Observatoriet, den gamla tekniska högskolan och byggnader och miljöer som hör samman med det gamla universitetsområdet.

Byggnader för akademier och lärda samfund. Bibliotek, utställningslokaler och de många museerna. Institutionsbältet på Norra Djurgården. Bergianska trädgården.

Nöjetslivets, samvarons och rekreationslivets byggnader och miljöer. Teatrar och konsertsalar, Gröna Lunds tivoli och andra nöjesetablissemang. Anrika restauranger och vårdshus, ordenshus och lokaler för olika sällskap, Skansen, Fåfången, idrottsanläggningar, parker och flanörstråk. Djurgårdens bebyggelse och rekreationslandskap, med rötter i 1600-talets kungliga jaktpark. Utvårdshus, slott och villor med omgivande parker från 1600- och 1700-talen och senare.

Andra Stockholmska särdrag som anpassningen till naturen, fronten mot vattenrummen och Stockholms inlopp, både från Saltsjön och Mälaren. Vyerna från viktiga utsiktspunkter, blickfång, kontakten med vattnet. De tydligt avläsbara “årsringarna” i stadsväxten. Stenstadens tydliga yttre gräns. Stadssiluetten med den begränsade hushöjden där i stort sett bara kyrktornen och offentliga byggnader tillåts höja sig över mängden. Byggnader och miljöer med anknytning till konstnärliga verk och historiska personer.

Kv Sperlingens backes funktion som del av riksintresset

1600-talets starkt expansiva stad

- Humlegårdsgatan och Grev Turegatan som fick sin nuvarande bredd och sträckning i samband med 1640-talets stadsreglering.
- De östra gränserna för kv Sperlingens backes kvartersstruktur som definieras av dessa två gator.

Det sena 1800-talets stadsbyggande med esplanadsystemet och gator av olika bredd och karaktär, och byggnader i bestämda hushöjder.

- Birger Jarlsgatan och Sturegatan som byggdes ut under sent 1800-tal i samband med genomförandet av Lindhagenplanen.
- Stureplan som tillskapades i samband med denna utbyggnad.
- De västra gränserna för kv Sperlingens Backes kvartersstruktur som definieras av Birger Jarlsgatan, Stureplan och Sturegatan.
- Hushöjder mot gata som följer 1870-talets byggnadsreglering med fyra våningar mot 1600-talets smala gatubredd och fem våningar mot det sena 1800-talets breda boulevarder.
- Kvartersbebyggelsen som del av Birger Jarlsgatans representativa stadsmiljö och Stureplans platsbildning
- Kvartersbebyggelsen som del av Grev Turegatan/Humlegårdsgatans smalare och rumsligt väldefinierade gaturum.

Den täta och enhetliga stenstadsbebyggelsen.

- Kvartersstrukturens i huvudsak slutna form med sammanbyggda fasader i tomtgräns.
- Byggnader mot gata som speglar den ursprungliga fastighetsindelningen.
- Gatubebyggelsens enhetliga skala med en markerad takfot som löper som en jämn linje längs med gatufasaderna.
- Den individuellt utformade och variationsrika gestaltning som karaktäriserar den äldre bebyggelsen.
- Byggnader uppförda under den första utbyggnadsfasen 1870-1910 med bevarad ursprunglig karaktär.

Kontor, bankpalats, försäkringsbolag, varuhus och andra handelns och näringslivets byggnader.

- Hörnbyggnaden Birger Jarlsgatan/GrevTuregatan från 1930-talet. Uppförd som renodlat kontorshus för Städernas Allmänna Brandstodbolag.

Nöjeslivets, samvarons och rekreativlivets byggnader och miljöer.

- Sturebadet.

Utsiktspunkter och blickfång.

- Vyer och blickfång från Skinnarviksberget, Katarinavägen, Fjälkgatan, Nybrokajen, Skeppsholmen, Kungsgatan, Västerbron och Observatorielunden.
- Kvarterets betydelse som blickfång för den representativa stadsmiljön kring Stureplan och Birger Jarlsgatan.

De tydligt avläsbara årsringarna i stadsväxten

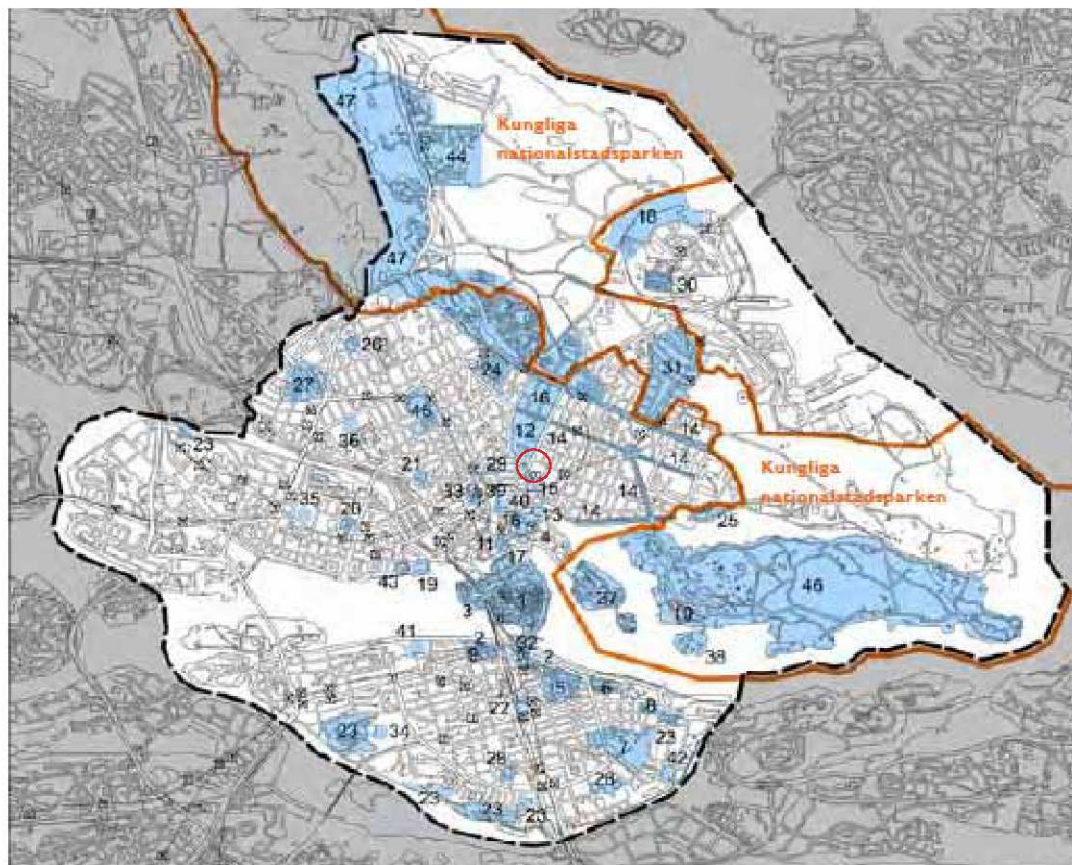
- Kvarteret som del av stadens utbyggnad på malarna kring förra sekelskiftet.

Stadssilhuetten

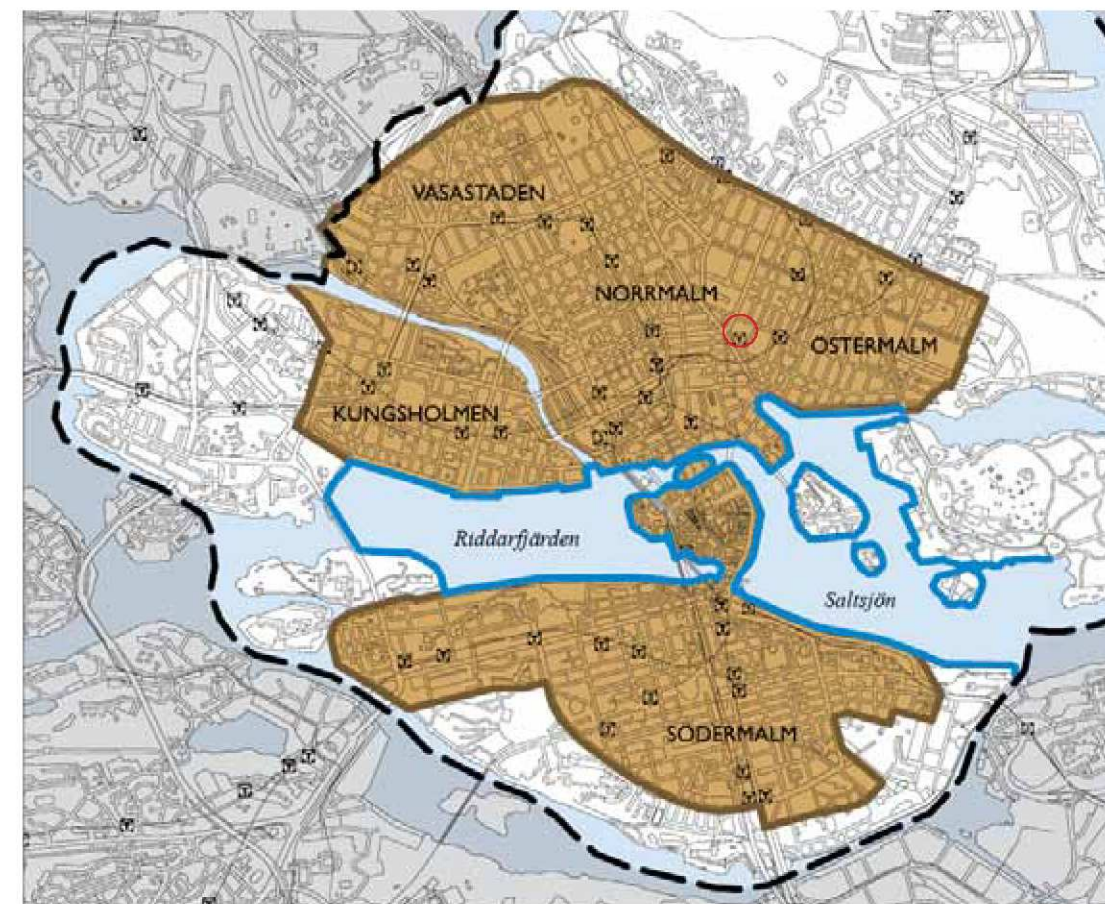
- Kvarteret som del av en enhetlig byggnadsmassa med begränsade hushöjder som präglar det sena 1800-talets stenstadsarkitektur.

Geografisk avgränsning av riksintresset Stockholms innerstad med Djurgården (AB 115). Källa: PM - Att tillgodose kulturvärden och utveckla stadsmiljön i områden av riksintresse, Stockholms Stad, SBK nov 2014. Kvarteret Sperlins backe markerat med rött.

Karta över riksintresseområdet Stockholms innerstad med Djurgården med inritade miljöer. Källa: Promenadstaden, Översiktsplan för Stockholm 2010, Bilaga 1 - Riksintressen enligt miljöbalken.

Karta över riksintresseområdet Stockholms innerstad med Djurgården med inritade avgränsningar för vattenrummen, Stadsfront mot vattenrummen (blå linje) och stenstadens yttre gräns (brun linje). Källa: Promenadstaden, Översiktsplan för Stockholm 2010, Bilaga 1 - Riksintressen enligt miljöbalken.

Att tillgodose riksintresset och utveckla staden

Stadsbyggnadskontorets bedömning är att det är möjligt att förena intresset av en fortsatt snabb utveckling av innerstaden med att riksintresset för kulturmiljövården tillgodoses. Avsikten är att Stockholms innerstad ska utvecklas samtidigt som viktiga kulturvärden bevaras och får samspela med ny arkitektur.

Respekten för Stockholms förflutna ska vara inskriven i den framtida staden. Ett sådant synsätt utgår från prioriteringar. Att innerstaden är av riksintresse innebär inte att den ska uppfattas som ett reservat där utvecklingen ska stoppas. Tvärtom hör kulturvärdena samman med att Stockholm fortsätter att vara en växande storstad av internationell klass.

Stadsbyggnadskontoret föreslår en avvägning som i korthet innebär att det finns begränsat utrymme för förändringar som berör stadens äldre historia eller den klassiska stenstaden. Däremot bedömer stadsbyggnadskontoret att tåligheten för åtgärder är större på platser där den klassiska stenstadens bebyggelsemönster inte är genomfört eller har ersatts av efterkrigstidens bebyggelse och stadsplanemönster samt i stadsutvecklingsområdena i innerstadens utkanter.

Ur: PM: Att tillgodose kulturvärden och utveckla stadsmiljön i områden av riksintresse, Stockholms Stad, SBK nov 2014.

Stadens ställningstaganden till riksintresset

Stadens strategi för Stockholms innerstad

Stadens strategi är att fortsatt stärka centrala Stockholm. Det ska ske bland annat genom:

- Att förnyelsen av city fortsätter och att framtidens noder i innerstaden uppmärksammas.
- Vid inledningen av 2000-talet är bebyggelseutvecklingen för innerstaden inriktad på byggande i stora stadsutvecklingsområden i innerstadens kanter samt små och medelstora komplementeringar på möjliga platser inom den befintliga stadsmiljön.

Ur: PM: Att tillgodose kulturvärden och utveckla stadsmiljön i områden av riksintresse, Stockholms Stad, SBK nov 2014.

Stockholm blir storstad - Utgångspunkter

För att behålla den klassiska stenstadens särprägel behöver bebyggelsemassan fortsätta att domineras av bebyggelse från tiden före andra världskriget och inte luckras upp med många nya inslag. Åtgärder som innebär rivning och nybyggnad kan, om de upprepas flera gånger, medföra risk för ackumulerad skada i en enhetlig äldre miljö. På samma sätt kan påbyggnader på äldre hus, om de blir vanliga, medföra att upplevelsen av stadsmiljöns historiska karaktär försvagas. Det allmänna intresset av att bevara den klassiska stenstadens karaktär har i sådana situationer normalt större tyngd än fastighetsägarens enskilda intresse.

Samtidigt behöver innerstaden kompletteras med nya bostäder och andra byggnader där det är möjligt, i enlighet med översiktsplanens strategi 1, ”Fortsätta att stärka centrala Stockholm”. Annars blir det svårt att klara befolkning-utvecklingen och trycket på att många vill bo i innerstaden. Stadsbyggnadskontorets bedömning är att det oftast inte skadar den klassiska stenstadens historiska särprägel ifall om- och nybyggnader berör sådana byggnader och stadspartier som tillkommit genom rivnings- och saneringsvågen 1930-1980 eller där den klassiska stenstadens täta bostadsbebyggelse aldrig har genomförts.”

Ur: PM: Att tillgodose kulturvärden och utveckla stadsmiljön i områden av riksintresse, Stockholms Stad, SBK nov 2014.

Stockholm blir storstad - Förhållningssätt

Det är ett övergripande intresse att slå vakt om den klassiska stadens särprägel, historiska karaktär och attraktivitet som bostads- och stadsmiljö. Det gäller de delar som präglas av en bebyggelsemassa som huvudsakligen består av byggnader från tiden före andra världskriget.

Många byggnader inom den klassiska stenstaden har relativt låg kulturhistorisk klassifiering (gul klass) på grund av att de inte har bevarat sitt ursprungliga skick utan förändrats sedan de byggdes. Om alla sådana skulle ersättas av nya byggnader förlorar stadsmiljön sin historiska prägel. Vid prövning av åtgärder som berör den klassiska stenstaden ska därför betydelsen för stadsmiljön vara av görande och inte den enskilda byggnadens kulturhistoriska klassificering. Klassificeringen är gjord för ganska länge sedan och kan behöva aktualiseras.

Vid åtgärder inom den klassiska stenstadens gräns är det viktigt att uppmärksamma ifall det sena 1800-talets stadsplanestruktur påverkas. Det gäller kvartersformer, gatusträckningar och bebyggelsens fasadindelning, skala och byggnadshöjder i förhållande till gatan. I det sena 1800-talets stadsplanestruktur ingår esplanadsystemet med dess inramning av praktfulla bebyggelsemiljöer.

Ur: PM: Att tillgodose kulturvärden och utveckla stadsmiljön i områden av riksintresse, Stockholms Stad, SBK nov 2014.

Cityområdets geografiska avgränsning enligt Översiktsplan 2010 Promenadstaden. Avgränsningen följer Tegnér-gatan, Birger Jarls-gatan, Humlegårdsgatan, Sibyllegatan, Nybroviken, Norrström och Klara sjö.

Det moderna city - Utgångspunkter

I Stockholms levande karaktär ingår att staden har ett modernt city som fungerar som en attraktiv mötesplats med en mångsidig och rik stadsmiljö där boende och olika administrativa, kommersiella och publika funktioner av högsta kvalitet blandas med varandra. Med ett modernt city avses ett city som utvecklas och tar hand om samtidens och framtidens behov. Det är inte fråga om ett city som enbart var modernt en viss tidpunkt i stadens historia. Ett övergripande kulturvärde är att det moderna city fortsätter att upplevas som en modern, intensivt utnyttjad stadsmiljö som följer med sin tid och förändras och tillförs nya kvaliteter. Många storstäder har fått uppleva att de centrala delarnas kommersiella betydelse har urholkats på grund av att handel, kontor och andra funktioner föredragit andra lokaliseringar. Det är angeläget att Stockholms city inte utvecklas i sådan riktning utan att city kan behålla sin attraktivitet som premiumplats för handel, kontor och andra verksamheter samtidigt som city återfår sin roll som bostadsmiljö.

Ur: PM: Att tillgodose kulturvärden och utveckla stadsmiljön i områden av riksintresse, Stockholms Stad, SBK nov 2014.

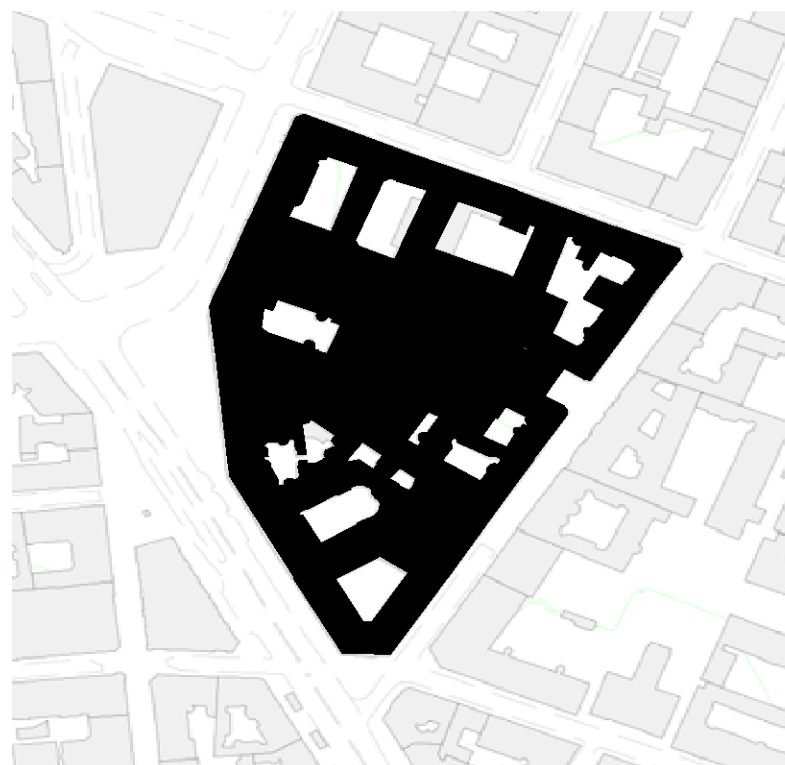
Stockholm blir storstad - Förhållningssätt

För att city ska kunna utvecklas enligt nya behov och med nya kvaliteter behövs ofta ombyggnader av befintliga byggnader. Många av de stor kontorsbyggnaderna från efterkrigstiden kan inte längre erbjuda tillräckligt attraktiva lokaler. Bland annat är det svårt att tillgodose krav på miljöcertifierade byggnader. Ibland kan ett medel för att uppnå förbättringar i stadsmiljön vara att medge ökad byggrätt och tillåta påbyggnader. I vissa fall kan rivning och nybyggnad skapa större värden än bevarande och ombyggnad. En förutsättning är att projektet genomförs med stöd av kulturmiljöanalys och att de svarar mot stadens vision för city genom att tillföra värden i det offentliga rummet och kvaliteter i form av större funktionsblandning och arkitektonisk kvalitet i enlighet med Arkitektur Stockholm. Det krävs också att byggnaderna infogas på lämpligt sätt i stadsrummet och att förändringarnas konsekvenser bedöms ur antikvariskt hänseende. Hittills genomföra projekt innebär både bra och dåliga exempel på konsekvenser för stadsmiljön.

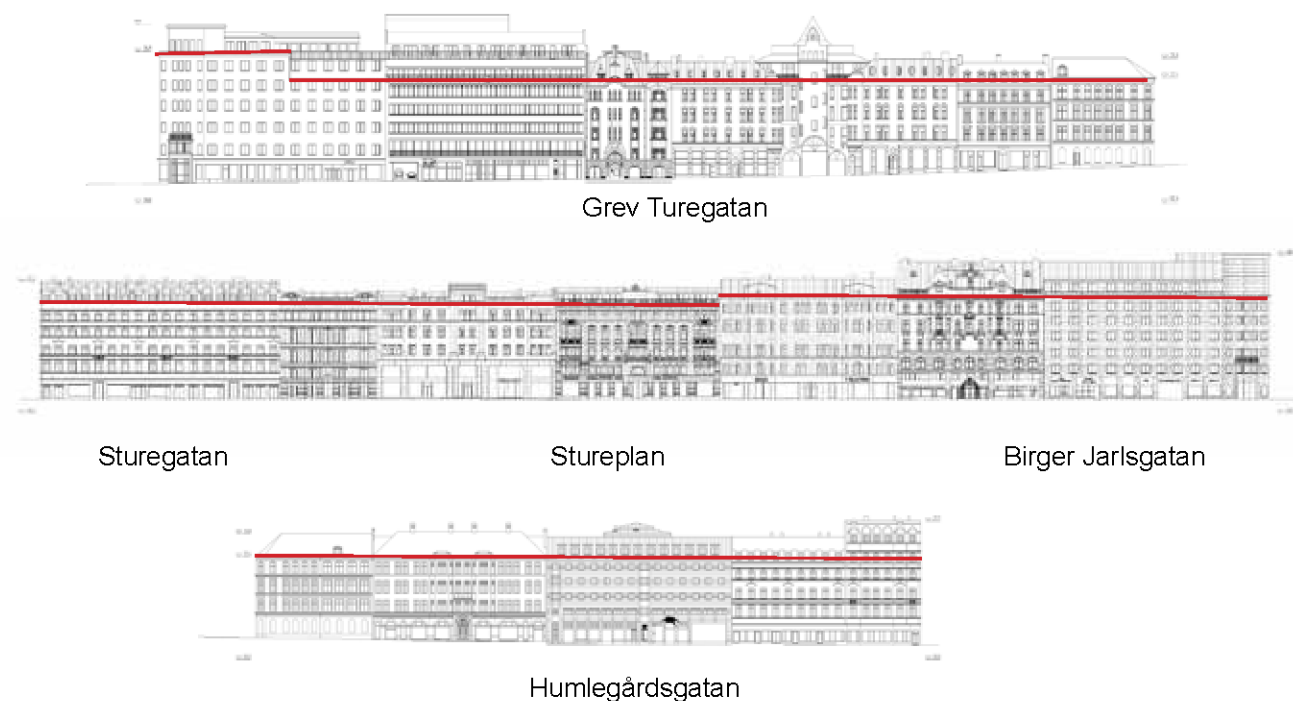
Det är angeläget att de relativt få äldre partierna inom citys centrala delar som har överlevt 1950-1980-talens rivningsvåg bevaras. Det gäller också 1800-talets stenstadsbebyggelse i cityområdets utkanter. Det är viktigt att värna om bostadsmiljöer i city och där så är möjligt återställa kontoriserade bostadshus för boende.

Ur: PM: Att tillgodose kulturvärden och utveckla stadsmiljön i områden av riksintresse, Stockholms Stad, SBK nov 2014.

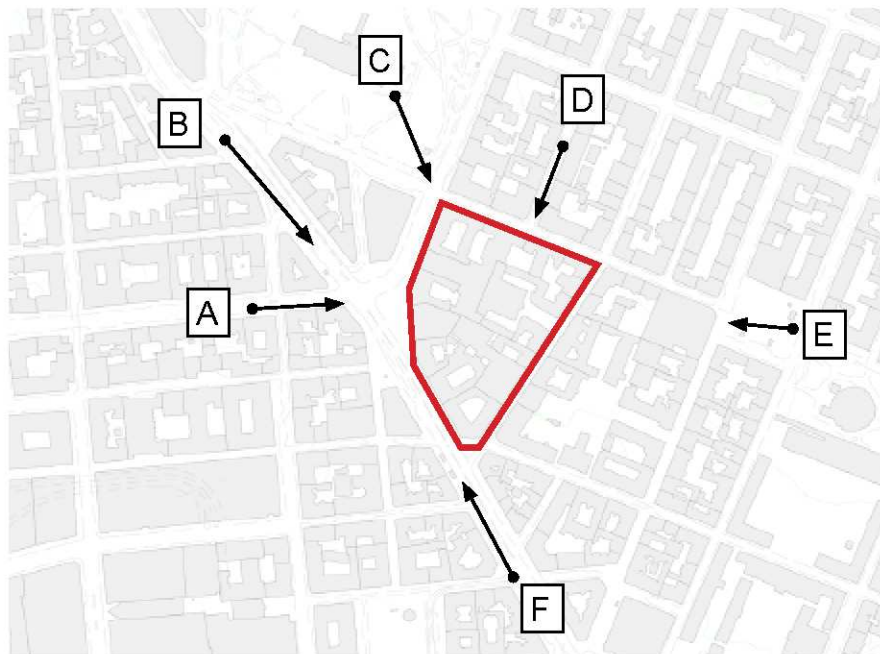
Kulturhistoriskt värde -
sammanställning av övergripande
värdebärande karaktärsdrag
inom kvarteret

Sluten kvartersstruktur med i huvudsak
sammanbyggda fasader i tomtgräns.

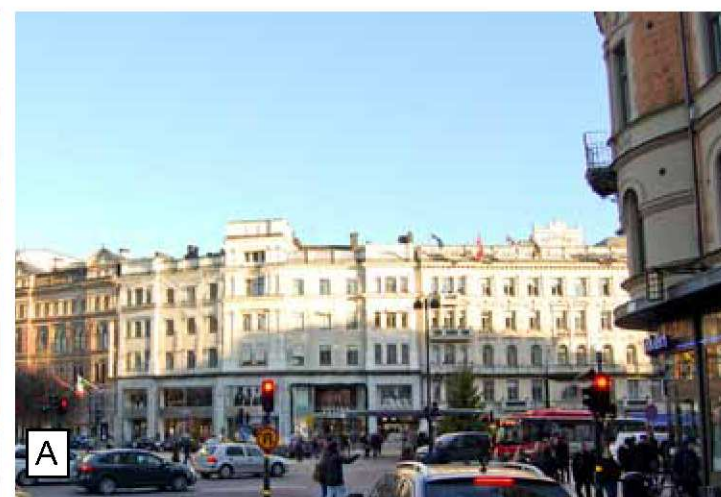

- Enhetlig skala mot gata som följer den ursprungliga stadsbyggnadsidén där hushöjd relateras till gatubredd.
- Markerad takfot som löper som en jämn linje längs gatufasaderna.
- Individuellt utformad och variationsrik gestaltning av enskilda byggnader.
- Byggnadstypologi präglad av den klassiska stenstadens karaktär med markerad sockelvåning i 1-2 plan, symmetrisk fasaduppbyggnad och tydlig takfot

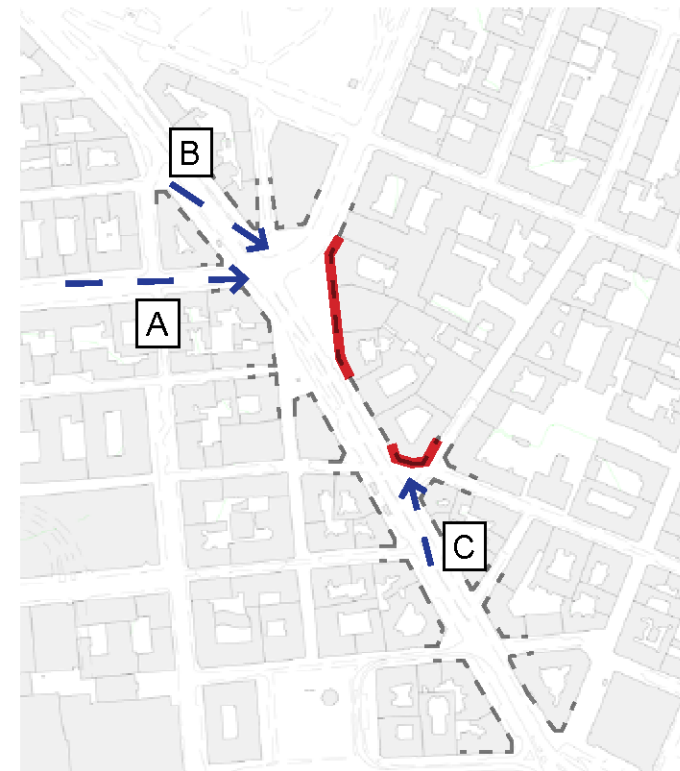
Den relativt låga och sammanhållna stadssilhuetten är ett för kvarteret och stadsmiljön karaktäristiskt drag. Det gäller framför allt gatuvyerna från Kungsgatan respektive Birger Jarlsgatan där bebyggelsen i kv Sperlingens backe successivt synliggörs allt eftersom man närmar sig Stureplans öppna yta, men även från Humlegården, Brahegatan och Östermalmstorg finns känsliga vyer och siktlinjer.

Kulturhistoriskt värde
- kvarterets funktion som blickfång och rumsskapande element i stadsmiljön.

A Kvartersbebyggelsen som fond för Kungsgatan

Kulturhistoriskt värde
- kvarterets funktion som blickfång och rumsskapande elementi den representativa miljön kring Stureplan

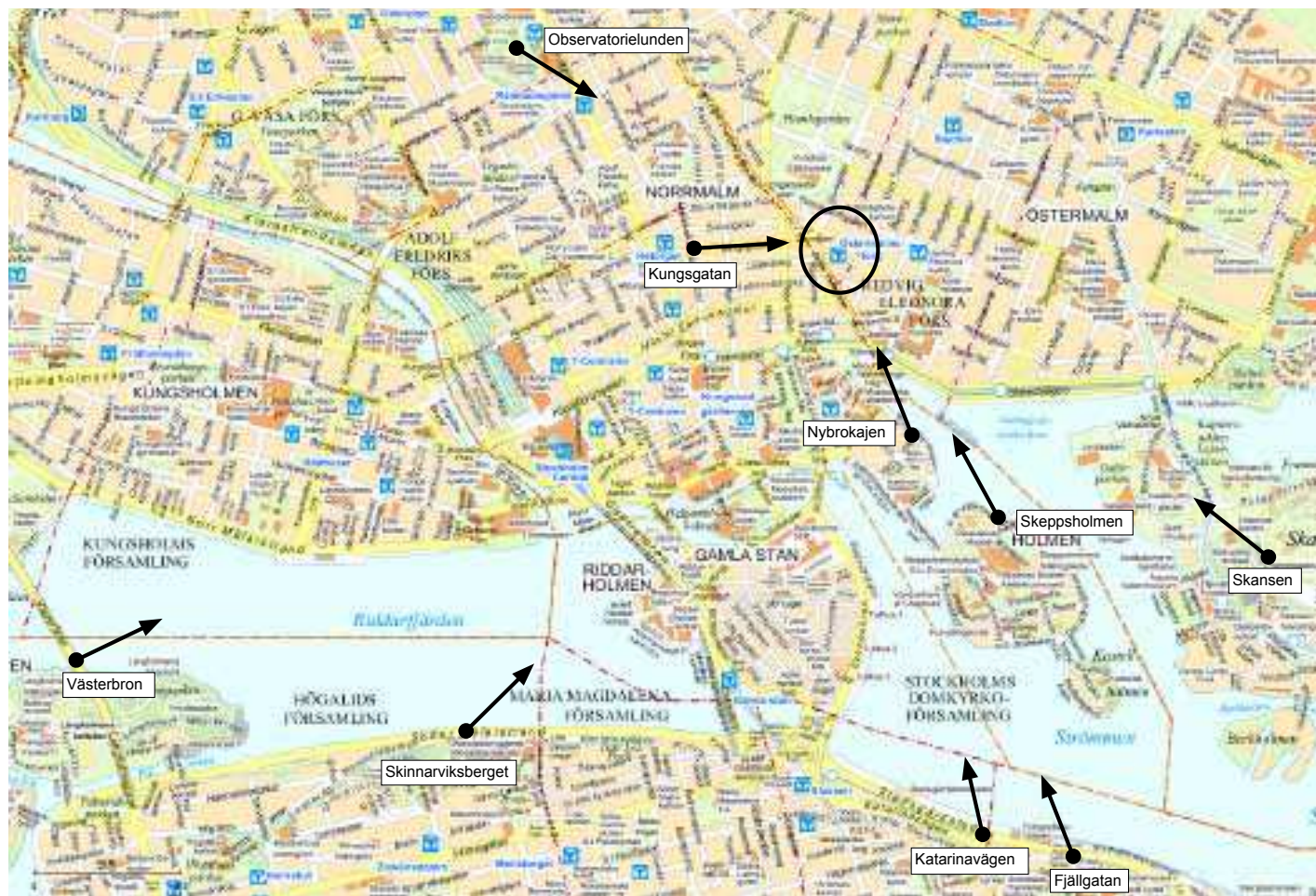
Viktiga vyer kring Birger Jarlsgatan och Stureplan.

B Kvartersbebyggelsen som vägg för Stureplan

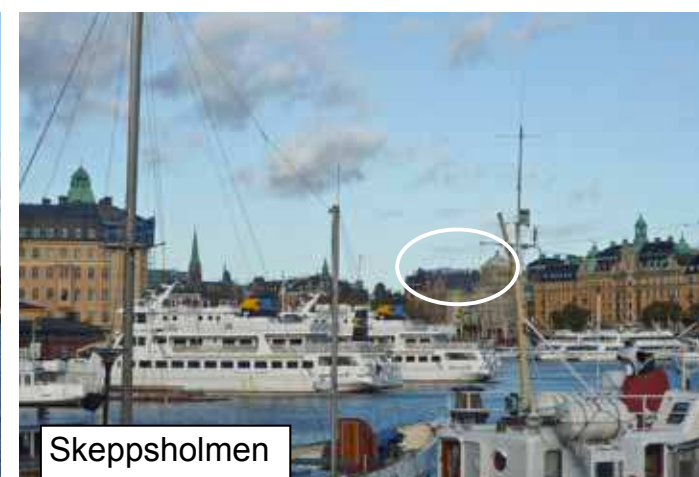
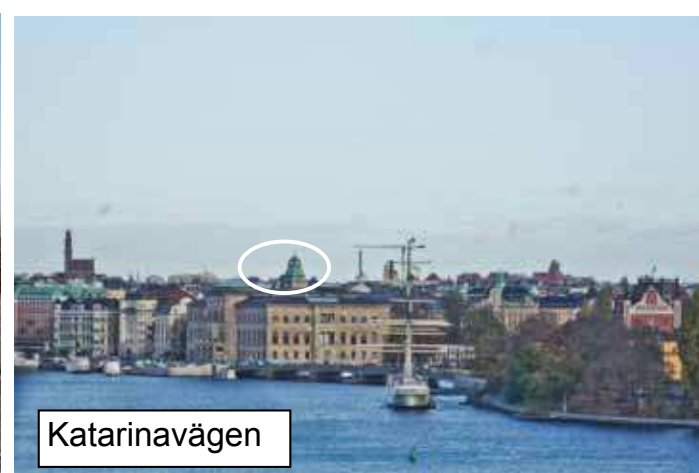
B Hörnbyggnaden som blickfång

Kulturhistoriskt värde

- Vyer från viktiga utsiktspunkter

I riksintresset ingår "Stockholms särdrag" som ett särskilt uttryck som ska skyddas mot påtaglig skada. Det handlar dels om att bibehålla den för staden relativt låga och sammanhållna stadssilhuetten, dels att beakta vyer från viktiga utsiktspunkter. Med avseende på dessa aspekter av riksintresset har åtta vyer valts ut som viktiga utsiktspunkter att beakta inför planerad utveckling av kvarteret.

Kulturhistoriskt värde

- viktning av värden och värdebärare i förhållande till betydelse för riket, staden och närmiljön

Viktningen i detta avsnitt syftar till att skapa möjlighet till en nyanserad diskussion om områdets kulturhistoriska värden i den förändringsprocess som pågår. Fokus är värden och värdebärare för riksintresset. De värdebärare som viktas har omnämnts tidigare i dokumentet under rubriken *Kv Sperlingens backes funktion som del av riksintresset* i kapitlet *Riksintresset*.

Av viktningen framgår vilka värdebärare som har betydelse för riket och vilka som har betydelse för staden. Vilka företeelser som är av betydelse för riket eller staden beror på vilken kunskap och upplevelse de kan förmedla, samt på hur välbevarade och tydliga de framstår.

Värdebärare som listas som av betydelse för riket har även betydelse för staden. Värdebärare som listas som av betydelse för staden har inte bedömts ha någon betydelse för riket.

Riket

1600-talets starkt expansiva stad

- Humlegårdsgatan
- Grev Turegatan

Det sena 1800-talets stadsbyggande

- Birger Jarlsgatan och Sturegatan som byggdes ut under sent 1800-tal i samband med genomförandet av Lindhagenplanen.
- Stureplan som tillskapades i samband med denna utbyggnad.
- De västra gränserna för kv Sperlinges Backes kvartersstruktur som definieras av Birger Jarlsgatan, Stureplan och Sturegatan.
- Hushöjder mot gata som följer 1870-talets byggnadsreglering med fyra våningar mot 1600-talets smala gatubredd och fem våningar mot det sena 1800-talets breda boulevarder.
- Kvartersbebyggelsen som del av Birger Jarlsgatans representativa stadsmiljö och Stureplans platsbildning
- Kvartersbebyggelsen som del av Grev Turegatan/Humlegårdsgatans smalare och rumsligt väldefinierade gaturum.

Den täta och enhetliga stenstadsbebyggelsen

- Kvartersstrukturens i huvudsak slutna form med sammanbyggda fasader i tomtgräns.
- Byggnader mot gata som speglar den ursprungliga fastighetsindelningen.
- Gatubebyggelsens enhetliga skala med en markerad takfot som löper som en jämn linje längs med gatufasaderna.
- Byggnader uppförda under den första utbyggnadsfasen 1870-1910 med bevarad ursprunglig karaktär.

Kontor, bankpalats, försäkringsbolag, varuhus

- Hörnbyggnaden Birger Jarlsgatan/Grev Turegatan från 1930-talet. Uppförd som renodlat kontorshus för Städernas Allmänna Brandstodbolag.

Nöjeslivets, samvarons och rekreationslivets byggnader och miljöer

- Sturebadet.

Utsiktspunkter och blickfång

- Vyer och blickfång från Skinnarviksberget, Katarinavägen, Fjällgatan, Nybrokajen, Skeppsholmen, Kungsgatan, Västerbron och Observatorielunden.
- Kvarterets betydelse som blickfång för den representativa stadsmiljön kring Stureplan och Birger Jarlsgatan.

De tydligt avläsbara årsringarna i stadsväxten

- Kvarteret som del av stenstadens utbyggnad kring förra sekelskiftet.

Stadssilhuetten

- Kvarteret som del av en enhetlig byggnadsmassa med begränsade hushöjder som präglar det sena 1800-talets stenstadsarkitektur.
-

Staden

Handelns och näringslivets byggnader

- fd Freys Hyrverk, placerat i kvarterets inre delar med infart från grev Turegatan.
- fd Ostermans bilfirma på Grev Turegatan 3-5.

Övrigt

- Svampen som symbol för Stureplan.

Kulturhistoriskt värde- Illustration som visar bevarade byggnader inom närliggande kvarter, längs med Birger Jarlsgatan och inom Spelringens backe från den ursprungliga utbyggnaden 1880-1920

Kvarterets yttre form

Enskilda byggnader

Enskilda byggnader, takfot och stadssilhuett

--- Den markerade takfoten (markerad med röd linje) och den relativt låga och sammanhängande stadssilhuetten (streckad röd linje) har hög känslighet för ändring.

Känslig/Tålighetsanalys

Analysen utgår från kvartersbebyggelsens betydelse som en del av riksintresset Stockholms innerstad med Djurgården och utgår från de uttryck som riksantikvarieämbetet har definierat som värdebärande och som preciserats på sid 25.

Analysen av begreppet känslighet/tålighet utgår från tre nivåer – hög känslighet, känslig och tålig.

- Hög känslighet för ändringar
- Känslig för ändringar
- Tålig för ändringar

Respektive byggnads känslig/tålighet med avseende på exteriöra och interiöra ändringar vid ombyggnad presenteras i en särskild rapport: *Känslig/tålighetsanalys, Kv. Sperlingens Backe - Sturegallerian, Stockholm. Del 2 Katalogdel 2015-03-20.*

Riksintressekontext: Analys av känslighet/tålighet i stadsmiljön

Analysen av Kv Sperlingens backe och de enskilda byggnadernas betydelse som en del av riksintresset Stockholms innerstad utgår från de uttryck som RAÄ har definierat som värdebärande samt de värdekärnor som Stockholms stad har definierat dels genom stadsmuseets klassificeringskarta, dels genom stadsbyggnadskontorets PM om att tillgoda och utveckla stadsmiljön i områden av riksintresse.

Ur riksintressesynvinkel representerar kvartersbebyggelsen en viktig del i den materialiserade historia som berättar om det sena 1800-talets stadsbyggande och den allt större reglering kring planering och byggande som från 1870-talet präglade utvecklingen utanför den gamla stadskärnan och som gav upphov till den täta och enhetliga stenstadsbebyggelse som präglar stadsmiljön på malmarna. Det är samma reglering som skapat den stockholmska stadssiluetten där i stort sett bara kyrktorn och offentliga byggnader tillåts höja sig över den jämna och enhetliga hushöjden. Kvarteret har också en central funktion i stadsmiljön, dels som del av den representativa gatumiljön kring Birger Jarlsgatan och Stureplans platsbildning och som fond för Kungsgatan, dels av det mer småskaliga och

väldefinierade gaturummet längs med Grev Turegatan av 1600-talet präglade gatustruktur. Analysen av kvartersbebyggelsens känslig/ tålighet med avseende på ändringar är huvudsakligen gjord med utgångspunkt från dess kulturhistoriska betydelse i dessa sammanhang.

”Hög känslighet” innebär att byggnaden har ett välbevarat ursprungligt uttryck och representerar en viktig värdebärande funktion som del av detta tislager och som del av den omgivande stadsmiljön. Möjligheten att avläsa byggnadens ursprungliga funktion och uttryck är hög och byggnaden utgör en viktig del av den ursprungliga kvartersbebyggelsen. Alla byggnader med väl bevarat ursprungligt uttryck ingår i denna kategori. Även Stureplan 4, vars tidigare avskalade fasad återfick ett mer tidstypiskt/ursprungligt uttryck i samband med galleriabygget under sent 1980-tal, har tillskrivits hög känslighet. I kategorin ingår också hörnfastigheten Birger Jarlsgatan/Grev Turegatan som representant för den moderna staden och för det renodlade kontorsbyggandet som modern byggnadskategori. Byggnaden har ett tidstypiskt formspråk men inordnar sig samtidigt i den äldre bebyggelsekontexten på ett medvetet sätt och utgör därför en ny men väl integrerad del i kvartersbebyggelsens stenstadskaraktär.

”Känslig” innebär att byggnaden ingår i den ursprungliga kvartersbebyggelsen och utgör del av dess ursprungliga struktur och typologi men att byggnadens ursprungliga funktion och uttryck på grund av förvanskning och ändrade förutsättningar är svårläst och att dess egenvärde som del av det ursprungliga sammanhanget och den omgivande stadsmiljön därmed, med avseende på riksintresset, är mer begränsad.

”Tålig” innebär att byggnaden inte representerar något kärnvärde med avseende på riksintresset.

Förutsättningen för ändringar generellt inom kvarteret är att den samlade exploateringen bedöms förenlig med riksintresset och att eventuella nya byggnader har ett medvetet förhållningssätt till den befintliga kontexten och att de inordnar sig i kvarteret och i stadsmiljön på ett medvetet sätt. Här spelar nya hushöjder och deras påverkan på den stockholmska stadssiluetten och på vyerna från viktiga utsiktspunkter och blickfång en avgörande roll.

Källor

Litteratur

Assman Jost, Bränngård Björn, *Stureplan*, ur Tidskriften Arkitektur nr 9, 1999
Boström Raoul F, *Ladugårdslandet och Tysbagarbergen blir Östermalm*, Stockholm 2008
Gullers Peter, Hellbom Thorleif, *Stockholm: bilder från tre sekel*, Gullers bild 2004
Thomas Hall, *Huvudstad i omvandling - Stockholms planering och utbyggnad under 700 år*, Stockholm 1999
Larsson Roger, Murman Hans, Skoogh Lennart, Öreberg Alf, *Sturegallerian och Sturebadet Stockholm*, ur tidskriften Arkitektur nr 6, 1989
Lindhagen Suzanne, *Jag är automobilen*, ur Stadsvandringar 12, Stockholms Stadsmuseum, Stockholm 1989
Lundin Claes, *Nya Stockholm*, Stockholm 1990
Mandén-Örn Kerstin, *Två bad under ombyggnad*, ur Stadsvandringar 12, Stockholms Stadsmuseum, Stockholm 1989
Morne Ruben, *Neon och ljusskyltar, en handbok*, Svensk byggtjänst 1998
Tjerneld Staffan, *Stureplan förr*, Stockholm 1987
Stockholms gatunamn, Stockholmsmonografier nr 50, Stockholms stad, Stockholm 1982
Tidernas Stockholm, kulturmiljöer av riksintresse, red: von Ajkay, Lindhagen, Mandén-Örn, Stockholms stadsmuseum, Stockholm 1990
Unnerbäck Axel, *Kulturhistorisk värdering av bebyggelse*, Riksantikvarieämbetet, Stockholm 2002

Arkiv

Stockholms stad, Stadsbyggnadsnämnds arkiv (BNA) - bygglovsritningar och byggnadsdata
Stockholms stadsarkiv (SSA) - historiska kartor
Stockholms stadsmuseum SSM) - inventeringar

Internet

Riksantikvarieämbetet (RAÄ): www.raa.se - beskrivning av riksintresset Stockholms innerstad med Djurgården, förteckning över byggnadsminnen, bebyggelseregistret, DIVE
Spårvägmuseet: www.sparvagsmuseet.sl.se - historiska fotografier
Stockholmskällan (SK): www.stockholmskallan.se - historiska kartor, historiska fotografier och illustrationer, historiska data
Stockholms stadsmuseum (SSM): www.stadsmuseum.stockholm.se - klassificeringskarta
Stockholms stad: www.stockholm.se - Stockholms digitala karta